TERRA NIGRA

Loodjes en penningen SPECIAL

Mededelingen- en contactblad van Helinium afdeling 8 van de AWN, Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie

Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Maassluis
Loodjes en penningen uit het Helinium werkgebied, een overzicht

Nummer 206

juli 2021

HELINIUM
60 JAAR ACTIEF

Terra Nigra, mededelingen- en contactblad van Helinium afdeling 8 van de AWN,
Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie

Verschijnt tenminste driemaal per jaar en wordt digitaal toegezonden aan leden van de AWN, wonende in het werkgebied van de afdeling 8: Schiedam, Vlaardingen, Maassluis, Maasland, Maasdijk, Hoek van Holland en een deel van de voormalige AWN afdeling 'Nieuwe Maas' , alsmede aan donateurs van 'Helinium'.

Redactie-adres Terra Nigra en Secretariaat Archeologische Werkgroep
Helinium
Waalstraat 100A,
3131 CS Vlaardingen

E-mail adres
awn.helinium@gmail.com

Redactie:
H. W. van Wensveen
(hoofdredacteur)
A. Luten
T. de Ridder
M.P.P. van Grevenhof
(opmaak)

Overname van artikelen en illustraties is slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

De artikelen kunnen ook online gepubliceerd worden.

Het is verboden zonder toestemming van de redactie Terra Nigra geheel of gedeeltelijk op internet te zetten.

Inleverdatum kopij voor het volgende nummer:
15 september 2021

INHOUD

1 **Van de redactie** *Hilde van Wensveen*

Van het bestuur *Guus van de Poel*

2 **ROTTERDAM, SCHIEDAM, VLAARDINGEN, MAASSLUIS, Loodjes en penningen uit het Helinium werkgebied, een overzicht**
Albert Luten

2 **INLEIDING**

26 **ROTTERDAM**

43 **SCHIEDAM**

50 **VLAARDINGEN**

63 **MAASSLUIS**

VAN DE REDACTIE

Hilde van Wensveen

Het is weer volop zomer en u kunt daarbij genieten van een nieuwe Terra Nigra. Een bijzonder nummer dit keer, dat door de redactie als 'Special' wordt aangeboden
Ons redactielid Albert Luten heeft van de extra vrije tijd in de coronapandemie, gebruikgemaakt om zijn onderzoek naar loodjes en penningen die in Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Maassluis op allerlei plaatsen zijn ondergebracht, af te ronden. Zijn tocht langs archieven, depots, musea en Historische Verenigingen heeft een bijzonder document opgeleverd.

In deze Terra Nigra kunt u kennismaken met alle 'ins en outs' van loodjes en penningen uit ons werkgebied. De geschiedenis, welke soorten er zijn, waar ze voor gebruikt werden en noem zo maar op. Uiteraard met een toelichting op de wijze waarop het onderzoek heeft plaatsgevonden en een divers aantal voorbeelden van het onderzochte materiaal.

Een dergelijk verslag kent pas een meerwaarde als het ook als referentie gebruikt kan worden.
Met het beperkte aantal voorbeelden dat in dit artikel beschreven is, zal dat niet mogelijk zijn. Daarom zijn - naast de artikelen in deze Terra Nigra- alle onderzochte loodjes en penningen opgenomen in een zeer uitgebreide bijlage, die samen als e-book op pdf-file te downloaden is. Het voordeel daarbij is, dat als er nieuwe penningen en loodjes worden gevonden en beschreven, deze kunnen worden toegevoegd en steeds opnieuw kan worden geraadpleegd.
Met andere woorden, u kunt er de hele zomer mee vooruit. De redactie wenst u veel lees- en studieplezier.

De bijlage met een overzicht van de onderzochte loodjes en penningen is te vinden via:

https://www.awn-archeologie.nl/afdeling/helinium/e-book-loodjes/

VAN HET BESTUUR

Guus van de Poel

EINDELIJK!
De werkavonden zijn weer begonnen!
Dé gelegenheid om elkaar weer live te zien en te spreken en om weer verder te werken aan jouw of een gezamenlijk project.
Of om gewoon weer bij te praten over de vele zeer gevarieerde onderwerpen die zoals gebruikelijk bij ons over tafel gaan.
Ook het plannen van nieuwe activiteiten zal nu weer een stuk gemakkelijker gaan en we hebben er wellicht nogal wat in te halen.
Natuurlijk houden wij ons nog steeds aan de geldende corona regels doordat wij voldoende ruimte hebben in en rond onze werkruimte.
Een 1e excursie (naar Brielle) hebben we ook alweer in onze zak en er gaan er voorzichtig aan meer volgen.
Veldwerk is als altijd afwachten wat zich aandient en laten we maar hopen dat wij daar dan ook weer aan bij kunnen dragen.

Wij gaan ook kijken of we ons eigen onderbroken booronderzoek weer kunnen opstarten maak je spieren alvast maar los.
In de tussen tijd is er voor de jonge of oude liefhebber als vrijwilliger ook altijd wel wat te doen op het EAE/Masamuda terrein waar een aantal van onze leden met anderen eigenlijk onafgebroken door hebben kunnen werken op de woensdag en zondagen en waar wij sinds de publiekelijke openstelling ons steentje alweer hebben bijgedragen aan oa.de nationale archeologiedagen en het infomeren van bezoekers.
Kortom , meer en meer mogelijkheden en vooruitzicht op een ouderwets goed gevuld en interessant jaar.
Tot gauw allemaal, iedereen is welkom!

Uw bestuur.

.

ROTTERDAM, SCHIEDAM, VLAARDINGEN, MAASSLUIS, [1]

Loodjes en penningen uit het Helinium werkgebied, een overzicht

Albert Luten

INLEIDING

Definitie

Dit onderzoek gaat over loodjes en penningen die zijn uitgegeven in de plaatsen Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Maassluis. Deze steden liggen in het werkgebied van de archeologische vereniging Helinium te Vlaardingen. Een loodje is volgens het woordenboek van Van Dale: een loden, koperen of blikken plaatje dat gekenmerkt is en dat recht geeft op iets, als bewijs van legitimatie of controle, vroeger ook dienende als bewijs dat men de vracht heeft betaald.[2] Deze globale definitie geeft aan dat er een grote verscheidenheid aan loodjes is. De termen loodjes en penningen worden vaak door elkaar gebruikt, ook in dit onderzoek. Zoals we verderop zullen zien, zijn naast lood, koper of blik ook andere metalen gebruikt als hout of zelfs leer.

Dit onderzoek behandelt enkel loodjes en penningen die hier zijn uitgegeven, niet de objecten die in ons werkgebied zijn gevonden. De in deze regio uitgeven loodjes kunnen dus ook elders zijn gevonden. De beschrijvingen van de loodjes en penningen geven archeologen en detectorzoekers een houvast bij het determineren. Veel literatuur en websites behandelen de oudere loodjes als baken-, laken- en graanloodjes. Voor de volledigheid zullen hier ook moderne versies en toepassingen worden meegenomen. Denk aan gaspenningen, trotseerloodjes en parkeermunten. Niet dat ze veel gevonden zullen worden bij archeologische opgravingen, maar detectorzoekers kunnen ze in principe vinden en ook de oude schoenendozen kunnen van alles bevatten.

Voor het doel van dit onderzoek is het nodig de drie genoemde functies verder nader toe te lichten. De functie ‘recht geven op iets’ duidt erop dat het loodje of de penning een goed of dienst vertegenwoordigt. Een gaspenning geeft recht op een bepaalde hoeveelheid gas, voor een parkeerpenning mag men een bepaalde tijd parkeren. Het loodje is dan een betaalmiddel, maar eentje dat enkel geldig is voor een bepaald goed of een bepaalde dienst.

De functie van legitimatie of controle heeft te maken met kwaliteitscontrole. De identiteitspenning toont de kwaliteit van de beroepskracht: de gildepenning, de brandspuitpenning, de verpleegsterspenning. Andere toepassingen zijn de kwaliteitscontrole op goederen (zoals meel en voeding) of diensten (verzegelloodjes bij transport).

Bij de functie als bewijs van betaling van vracht, noemt Van Dale de postwagens. Ontgrondings- of passagepenningen voldoen aan die functie. Die waren bedoeld voor turfdragers om te tonen dat zij turf mochten vervoeren uit nieuw ontgronde venen. Hiermee was dan ook de verschuldigde impost (belasting) voldaan. In dit onderzoek heet deze categorie daarom het bewijs

[1] Met dank aan Carolien Van Loon en Hilde van Wensveen die een eerdere versie van commentaar voorzagen. Ook wil ik Allex Kussendrager van loodjes.nl bedanken die ik kon mailen met allerlei vragen.

[2] Van Dale Woordenboek.

dat de impost of belasting is voldaan. Denk daarbij aan graanpenningen. Ook hondenpenningen vallen dan in deze categorie.
Herdenkingspenningen die niet als wettig betaalmiddel dienen, medailles of souvenirs voldoen niet aan de definitie van Van Daele en blijven daarom buiten beschouwing. Hoewel wettig muntgeld strikt genomen misschien wel onder deze definitie valt, is het in dit onderzoek niet meegenomen. Loodjes en penningen hebben betrekking op een specifiek product, muntgeld is een algemeen betaalmiddel. Ook net-[3] of darmloden die in de visserij gebruikt werden, zijn – ondanks de naam - niet opgenomen in dit onderzoek. Deze loden dienden enkel om netten te verzwaren en hebben geen van de onderscheiden functies**.** Rekenpenningen vallen ook buiten dit onderzoek, omdat ze niet voldoen aan de definitie: Ze werden tot de 17e eeuw gebruikt op een rekenbord, vergelijkbaar met een telraam.[4]

Dan zijn er nog zogenoemde adrespenningen. Vanaf de 18e-eeuw laten bedrijven adrespenningen maken als reclame of visitekaartje. Deze penningen worden niet meegenomen. Tegenwoordig dragen honden en katten soms een penning met het adres of telefoonnummer van hun baasje. Deze penningen dienen dus ter identificatie. Ze zijn evenwel niet aangetroffen in dit onderzoek.

Zoals gezegd, hoewel de termen loodjes en penningen door elkaar worden gebruikt, zijn ze wel ingeburgerd voor bepaalde soorten objecten. Bij de ene soort gebruikt men de ene naam, bij een andere soort de andere naam. Men spreekt meestal over meelloodjes en brandpenningen. En de één heeft het over avondmaalsloodjes, de ander over avondmaalspenningen, terwijl ze hetzelfde bedoelen. Hetzelfde geldt voor graanloden en graanpenningen.[5] In dit onderzoek zullen de beide termen soms door elkaar worden gebruikt.

Methode van onderzoek
Het onderzoek heeft plaatsgevonden via drie trajecten. In de eerste plaats is via internet gezocht. Er bestaan verschillende websites waar foto's en beschrijvingen van loodjes te vinden zijn. Door te zoeken op allerlei termen is veel boven water gehaald. Zo toont Maritiemdigitaal.nl veel collectiestukken van Museum Vlaardingen. Museum Rotterdam heeft veel vondsten van Archeologie Rotterdam op de site staan. Verder zijn de belangrijkste sites: loodjes.nl, koolwaaij.nl en lodenpenningen-mereaux.be. Bij de literatuur en de beschrijving zijn de andere geraadpleegde sites te vinden.

Een tweede onderzoekstraject is het benaderen van musea en depots waarvan vermoed werd dat ze loodjes en penningen uit ons werkgebied zouden kunnen hebben. Ook dat heeft het een en ander opgeleverd, waaronder exemplaren die niet op internet te vinden zijn. De volgende musea en depots zijn benaderd: het Streekmuseum Jan Anderson, Museum Vlaardingen, het Stedelijk Museum Schiedam, het Museum Maassluis, Archeologie Rotterdam (BOOR) en het Archeologisch en Bouwhistorisch depot in Vlaardingen.

Ook archiefonderzoek en literatuur over dit onderwerp leverden een aantal bijzondere resultaten op, bijvoorbeeld de netloodjes van Schrickx[6] of de textielloden van Van Oostveen.[7]

---

[3] Netloden worden in twee betekenissen gebruikt, als verzwaringsmiddel voor netten en als loden die de kwaliteit van netten moesten bevestigen. In deze publicatie worden ze in de laatste betekenis gebruikt.
[4] https://nl.wikipedia.org/wiki/Rekenpenning
[5] Zie loodjes.nl
[6] Schrickx 2016.
[7] Van Oostveen 2017-2.

Opzet publicatie
In dit inleidend hoofdstuk komen een aantal algemene aspecten aan de orde. De definitie is hierboven reeds aan de orde geweest. Samen met de vier steden uit het werkgebied van Helinium is hiermee het onderzoek afgebakend. Verder komt in dit hoofdstuk het maken van loodjes en penningen, soorten loodjes en het determineren van loodjes aan de orde. Dan komen in vier aparte hoofdstukken de soorten loodjes en penningen per stad kort aan bod. Daarna zijn in aparte bijlagen alle objecten per stad afgebeeld en beschreven.

De beschrijvingen in deze inleiding en in de vier hoofdstukken per stad zijn op elkaar afgestemd. In de inleiding worden algemene aspecten behandeld zoals het maken, de functie en de geschiedenis van het soort loodje. Deze algemene aspecten komen in de daaropvolgende hoofdstukken niet meer aan de orde. Daar komen enkel de lokale aspecten van de loodjes en penningen van die plaats aan de orde. Bij de lokale beschrijvingen wordt zo veel mogelijk in gegaan op nadere aspecten die belangrijk zijn voor het determineren: de periode dat de loodjes en penningen in die plaats zijn gebruikt, of de fabrieken waar ze werden gebruikt. Deze opzet is gekozen, omdat anders voor elke stad weer hetzelfde verhaal moet worden verteld. Aangezien het per stad erg kan verschillen hoeveel soorten loodjes er van teruggevonden zijn, is ook de lengte van de hoofdstukken verschillend.

De inhoud van de bijlagen met de gedetailleerde beschrijvingen is ongelijksoortig: de loodjes en penningen zijn niet allemaal even gedetailleerd en uniform beschreven. Dat heeft te maken met de aard van dit onderzoek. Dit is een desk research vanuit de literatuur en het internet. Het was in het kader van dit onderzoek onmogelijk alle objecten persoonlijk te beschrijven of te fotograferen. De bijlagen zijn daarom qua beschrijving en lay out afhankelijk van de bron.

Dit onderzoek is nog niet afgesloten. Internet en literatuuronderzoek leveren weliswaar geen nieuwe ‘vondsten’ meer op, maar het historisch onderzoek moet nog grotendeels worden gedaan. Alleen voor Vlaardingen is daarmee begonnen. Omdat het historisch onderzoek nog enige tijd kan vergen, is besloten nu een eerste versie te publiceren. Naast dit artikel in Terra Nigra (zonder de bijlagen) verschijnt op de website van Helinium een e-book dat gratis te downloaden is. Daarin zijn de bijlagen wel opgenomen. Van het e-book zullen ook nieuwe versies verschijnen met aanvullingen en eventueel correcties als verder onderzoek dat toelaat. Het e-book is te downloaden op: https://www.awn-archeologie.nl/afdeling/helinium/e-book-loodjes/.

Tot slot nog een oproep. Dit onderzoek is – voor zover bekend – de eerste inventarisatie van loodjes en penningen voor het werkgebied van Helinium. Het is beperkt gehouden tot de steden Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Maassluis. Ongetwijfeld zijn er meer loodjes en penningen, of is er meer informatie over de beschreven penningen en loden.
Nieuwe meldingen, aanvullingen en verbeteringen zijn van harte welkom!

Het maken van loodjes en penningen: typen loodjes
Loodjes worden op verschillende manieren gemaakt, wat verschillende typen met zich meebrengt. Loodjes, de naam zegt het al, zijn oorspronkelijk gemaakt van het metaal lood. De loodjes zijn meestal voor eenmalig gebruik en worden ter plekke gemaakt of dichtgeknepen met een tang. Penningen die als ruilmiddel (armenpenningen, parkeermunten), legitimatie (brand- en brandspuitpenningen) of als betaalbewijs (graan-, ontgrondingspenningen) dienden, zijn voor hergebruik. Ze zijn derhalve gemaakt van een harder materiaal dat niet zo gauw slijt of vervormd, bijvoorbeeld koper. Ze zijn meestal plat, rond en worden geslagen door aan één of beide zijden van het metaal een stempel met de afdrukken te sl aan.

Verzegelloodjes of kwaliteitsloodjes zijn bestemd om aan een zeker product of lading vast te maken. Dat gebeurt in de werkplaats of in geval van vervoersloodjes vóór het transport. Afhankelijk van het product dient er een gedegen en eenvoudige oplossing te zijn, die fraude zo veel mogelijk uitsluit en snel toe te passen is. Lood is makkelijk plooibaar en er is eenvoudig een tekst en/of afbeelding in te maken. Ze worden bijvoorbeeld aan netten of lakens bevestigd of met touw ergens aan vastgebonden, zoals aan een zak meel.

Zo zijn er in de loop van de tijd voor bepaalde soorten loden verschillende typen ontstaan. Veel gebruikt bij de lakenproductie zijn de liploden. Twee schijfjes (de lippen) die verbonden zijn met een strip, werden om het laken gevouwen en met een tang dichtgeknepen. De lippen kunnen ook met een pin-gat verbinding zijn bevestigd. In dat geval spreekt men van een pinlood. Bij een vouwlood is een stukje metaal gevouwen en met een tang dichtgeknepen.[8] In de tang zit dan een merkteken dat op het loodje wordt overgebracht. Ook met behulp van een drevel of stempel konden een complete zijde of alleen merken in het loodje worden geslagen, zoals een huismerk, het type bewerking, de stad of de lengte van de stof.[9] Zie de volgende afbeeldingen.

Stempels waarmee de turf- en broodpenningen door de Heilige Geest in Rotterdam werden geslagen. Bron: Van der Schoor, pag. 138.

Voorbeeld van een ongebruikt liplood. Bron: Website Museum Rotterdam.

[8] http://www.koolwaaij.nl/Loodjes/
[9] Tuin, pag. 19

Links een stempeltang om loodjes mee dicht te knijpen, rechts een stempel voor aparte merken. Bron: Museum De Lakenhal, Leiden.

Een ander type loodjes zijn pijploden.[10] Het zijn langwerpige loden die om een aantal draden werden geklemd. Met name wevers maakten gebruik van dit type lood.

Voorbeeld van een pijplood. Bron: https://www.lakenhal.nl/nl/collectie/b-1485

Trotseerloodjes maakte men met een trotseertang of giettang. Het lijkt op een tosti-ijzer met daarin een mal voor het loodje. Door er een stukje lood tussen te knijpen, werd het trotseerloodje gemaakt.

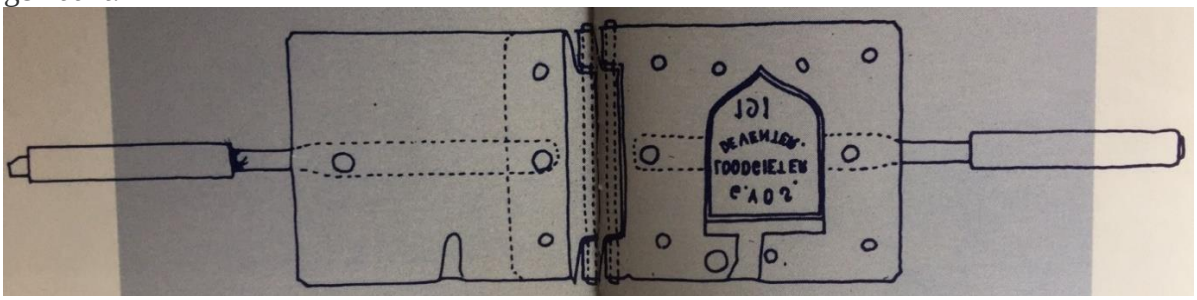

Trotseertang. Bron: Steijn, pag. 6/7.

Soorten loodjes

Hierboven is beschreven dat loodjes of penningen al naar gelang hun functie in drie categorieën zijn te verdelen: ze geven recht op iets, dienen als identificatie of controle, of zijn een betalingsbewijs voor belastingen. Binnen deze drie categorieën zijn weer vele soorten te onderscheiden, afhankelijk van de specifieke toepassing.

Veel loodjes en penningen zijn eenduidig in te delen: een keurlood voor netten is een kwaliteitscontrole, evenals een lakenlood. Een gaspenning geeft recht op iets: gas. Sommige loodjes of penningen zijn moeilijker in te delen of kunnen in twee categorieën vallen. ‘Parkeergeld’ is

[10] https://nl.wikipedia.org/wiki/Lakenindustrie

juridisch een gemeentelijke belasting. Dus een parkeerpenning is een belasting- of betalingsbewijs. Tolpenningen en bakenloden kunnen wellicht op dezelfde manier worden bezien. Trotseerloodjes hebben een functioneel doel, het afdichten van spijkers. Dat valt niet in één van onze drie categorieën, maar deze loodjes identificeren ook de loodgieter of leidekker. Loodjes met een dubbele functie zijn ingedeeld naar hun belangrijkste functie binnen de drie onderscheiden categorieën.

Op landelijk niveau volgt nu een algemene beschrijving per soort loodje of penning. Alleen de soorten afkomstig uit de vier onderzochte steden die beschreven zijn in de bijlagen, worden hier meegenomen.

Loodjes en penningen die recht geven op iets
Deze categorie lijkt enigszins op muntgeld. Muntgeld is echter een algemeen betaalmiddel, voor deze loodjes en penningen is slechts één goed of dienst te verkrijgen. De moderne versie moet zelfs eerst met geld worden aangeschaft, denk aan een gas- of parkeerpenning. Hierna woorden – in willekeurige volgorde - de verschillende soorten beschreven die in deze categorie vallen.

Armenpenningen
In de middeleeuwen werd de armenzorg vanuit het stedelijk bestuur geregeld via de Heilige Geestmeester. Ze hielden onder andere toezicht op uitdelingen van voeding en kleding aan de armen. Na de reformatie kwamen in de Tachtigjarige Oorlog deze taken in handen van de nieuw gestichte diaconieën van de Gereformeerde Kerk.[11] In 1854 kwam er de Wet op het armbestuur waarbij de armenzorg aan de kerken werd toevertrouwd en de gemeenten een aanvullende rol kregen. Sinds 1965 is er de Algemene bijstandswet waarbij bijstand een recht werd met de overheid als uitvoerder. De diaconieën doen lokaal nog steeds hun werk als aanvulling op de bijstand.

Diaconieën verleenden op verschillende wijze hun diensten: van bedeling in natura tot het oprichten van tehuizen en hofjes. In sommige gevallen werden penningen uitgedeeld waarmee men producten als brood, soep en turf kon krijgen. Bedeling door de diaconie was aan strikte voorwaarden gebonden. Zo moest men lid zijn van de kerk en de kerkdiensten bijwonen. In Rotterdam waren er zelfs diensten in een speciale armenkerk. Om te bewijzen dan men de dienst had bijgewoond, moest een presentieloodje in het kerkzakje worden gedaan. Ook dat was niet waterdicht: er waren kinderen die de loodjes buiten de kerk verzamelden en die voor de mensen in het kerkzakje deden.[12]

Bij de indeling van armenloodjes als ‘recht op iets’ past een noot. Wie op internet zoekt naar een definitie van een armenloodje vindt dat ze dienen om armen te bedelen met een aantal noodzakelijke goederen als brood en turf. Vandaar de indeling ‘recht op iets’. Ten Boom meldt echter dat voor Rotterdam de armen zich bij het afhalen van hun portie moesten legitimeren met een driehoekig stukje lood met de afbeelding van een duif in een stralenkrans, symbool van de Heilige Geest.[13] Men krijgt het brood of de turf dus niet in ruil voor een penning, maar de penning dient als legitimatie. Dat lijkt ook efficiënter dan eerst loodjes uitdelen en dan weer inruilen. Dit pleit dan voor een andere indeling van armenloodjes in deze studie. Meer onderzoek is nodig. Voorlopig houden wij ons aan de indeling van een armenloodje als ‘recht op iets’.

[11] https://nl.wikipedia.org/wiki/Heilige_Geestmeester
[12] Douwes, pag. 211.
[13] Ten Boom, pag. 197.

Energiepenningen

Een penning van recentere datum is de gaspenning of gasmunt.Dit is een muntje waarmee men tot in de jaren 50 (in sommige gemeenten tot in de jaren 60) van de 20e eeuw het gasverbruik in veel gemeenten vooruit moest betalen. Hiervoor was in de meterkast een speciale meter geïnstalleerd, een muntmeter. De meteropnemer leegde deze muntmeter op gezette tijden. De munten kocht men uit muntautomaten die in de wijken waren geplaatst door het gemeentelijk gasbedrijf, of in diverse winkels. Het doel van de gaspenningen was te voorkomen dat mensen een betalingsachterstand opliepen bij het gasbedrijf.

Voor de eerste gasmeters zijn munten van 2½ cent gebruikt. Voor drie munten kreeg men toen één kubieke meter gas. Maar aangezien de gasprijs in de loop van de jaren steeg en de prijs per gemeente verschilde, moest men bijbetalen bij de afrekening naar gelang het verschil van de waarde van de munt en de werkelijke gasprijs. Daardoor ontstonden problemen. Rotterdam begon als eerste gemeente gaspenningen ter grootte van het 2½ cent muntstuk te gebruiken. Ze werden per drie verkocht, aangezien één kubieke meter gas toen 7½ cent kostte, dus drie munten. Naarmate de gasprijs steeg werden ook de munten duurder en was bijbetalen niet meer nodig.

Veel mensen bleven de gewone munten van 2½ cent echter in hun meter gebruiken, waardoor er een tekort aan deze muntstukken ontstond. Ook gebruikte men andere munten. Echte fraude was dat niet, de dader was immers bekend en men hoefde alleen maar te eisen het juiste bedrag te betalen. Maar het resulteerde wel in betalingsproblemen. De gemeente Rotterdam besloot daarom alle meters te voorzien van een ronde pen in de inwerpsleuf en alle gaspenningen van een halfronde uitsparing, de zogenoemde knip, zodat halve stuivers niet meer pasten. Dit systeem werd door veel gemeenten overgenomen.[14] Het systeem was echter niet waterdicht: sommige gebruikers vijlden een knip in de halve stuiver.

Nauw verwant aan de gaspenning is de elektriciteitspenning om een bepaalde hoeveelheid elektriciteit te verkrijgen.

Huisgeld

Huisgeld is geld dat gebruikt wordt in besloten gemeenschappen: inrichtingen, verenigingen of cruiseschepen. Festivals, disco’s en dergelijke gebruiken ook munten of tokens om de afrekening van consumpties vlot te laten verlopen. Het onderscheid is soms moeilijk te maken. We zullen iets huisgeld noemen als de waarde aanduiding in centen of guldens/euro’s is.

Patiënten van psychiatrische instellingen krijgen zakgeld voor eigen besteding en kunnen soms geld bijverdienen door bepaalde werkzaamheden te verrichten. Lange tijd hadden die instellingen daarvoor eigen munten in diverse denominaties. Daarmee kon men in de gestichtswinkel spullen kopen.[15]

[14] https://munthunter.nl/viewtopic.php?t=3508 en https://nl.wikipedia.org/wiki/Gaspenning
[15] https://www.oud-castricum.nl/jaarboeken/duin-en-bosch-jaarboek-18-1995-pg-18-26/

Links een munt van de psychiatrische instelling Maasoord (1909 – 1959), nu Delta Psychiatrisch Centrum te Poortugaal. Midden en rechts boordgeld van cruise maatschappij Van Ommeren. Bron: Museum Rotterdam.

Gevangenisgeld werd gebruikt in gevangenissen. Van 1824 tot circa 1834 werden eenzijdige, meestal ijzeren of blikken huismunten ingevoerd, gemaakt door plaatselijke blikslagers. Vanaf maart 1834 werden in alle gevangenissen uniforme munten gebruikt, geslagen door 's Rijks Munt. Ze hadden waarden van ½c, 1c, 5c, 10c, 25c, 50c en 1 gulden. Op één zijde van deze munten was in het midden ruimte gelaten voor het slaan van een "stadsletter". Ze zijn per Koninklijk Besluit in 1861 verboden.[16] De strafgevangenis van Rotterdam had de letter R.

Door de geldzuivering na de Tweede Wereldoorlog in Nederland was er een gebrek aan contant geld. Al het 'oude' geld moest worden ingeleverd en iedereen kreeg vervolgens tien gulden, het tientje van Lieftinck, de minister van financiën die de geldzuivering organiseerde. Daarna moest men bewijzen dat het ingeleverde geld rechtmatig was verkregen in de oorlog. Zo niet, dan kreeg men er geen nieuw geld voor terug. Voor de Nederlandse scheepvaart, met name voor de overtochten van en naar Nederlands Indië, gaf dit een probleem. Hiervoor werden waardebonnen en munten in het leven geroepen. Dit zogenoemde boordgeld is later blijven bestaan aan boord van de internationale scheepvaart. Ook Nederlandse (Rotterdamse) rederijen maakten hiervan gebruik.[17]

Er zijn – ook op nationaal niveau – herdenkingsmunten uitgegeven die (tijdelijk) wettig betaalmiddel waren. Hoewel dit soort munten soms weinig in omloop zijn en meer als verzamelobject worden gehouden, zijn ze langdurig geldig. Op regionaal niveau worden soms ook gelegenheidsmunten geslagen die tijdelijk lokaal als betaalmiddel kunnen worden gehanteerd, bijvoorbeeld op een evenement of bij deelnemende bedrijven. In onze regio zijn de Flardiga-munt die in 2008 in Vlaardingen is gebruikt en het Matje van Delfshaven voorbeelden.

Overige tokens

Tokens geven – in plaats van geld - toegang tot of recht op iets.[18] In feite zijn alle loodjes en penningen in de onderhavige categorie dus tokens. Naast de reeds genoemde voorbeelden zijn er nog andere. Die worden in dit onderzoek 'overige tokens' genoemd. Denk aan koffie-, of biermunten, of munten in gebruik bij (auto)wasserijen, nepgeld en speelfiches. In tegenstelling tot armenpenningen die gratis ter beschikking werden gesteld, moet men voor deze overige tokens betalen. Soms worden ze beschikbaar gesteld door bijvoorbeeld de werkgever. Ze zijn gemaakt van allerlei materialen, van metaal tot plastiek. In dit onderzoek zijn alleen metalen tokens meegenomen.

[16] Overgenomen van https://nl.wikipedia.org/wiki/Gevangenisgeld
[17] https://www.boordgeld.nl/index.php/boordgeldbiljetjes en https://nl.wikipedia.org/wiki/Boordgeld
[18] Zie bijvoorbeeld jezuss.nl.

Wasserettes en autowasbedrijven gebruiken dit soort tokens tot op de dag van vandaag, ook in onze regio. Dit soort munten wordt ook wel wasmunten genoemd. Tegenwoordig zijn winkelwagenmuntjes in de mode. Ze fungeren in plaats van geld als een soort borg voor het gebruik van een winkelwagentje.

Loodjes en penningen als identificatie en controle

Verreweg de meeste loodjes en penningen in dit onderzoek vallen in de categorie identificatie en controle. Identiteit heeft hoofdzakelijk te maken met personen: Wie is bevoegd bepaalde taken uit te voeren? Denk aan gildepenningen en beroepsinsignes. Controle is meer van toepassing op goederen en diensten om de kwaliteit te bewaken, zoals meelloodjes en keurloden van netten.

Loodjes en penningen als identificatie

Avondmaalsloodjes[19]

Avondmaalsloodjes waren in gebruik bij de Lutherse Gemeenten van Amsterdam, Delft, Enkhuizen, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Leiden, Middelburg, Rotterdam, Schiedam, Utrecht, Vlissingen en Zutphen. Ook in de Waalse Kerk werden avondmaalsloodjes gebruikt. Voorafgaande aan de viering van het Heilig Avondmaal behoorden gelovigen in zelfonderzoek tot inkeer en boetedoening te komen, zodat men waardig de sacramenten kon ontvangen. Deze boetedoening kon geschieden in een pastoraal gesprek met de pastor of door het bijwonen van een speciale boetedienst. Daarna kon men deelnemen aan de avondmaalsviering.

Door de groei van het aantal gemeenteleden van de Lutherse Kerk in de zeventiende eeuw, kon men alleen nog middels een gemerkt loodje controleren of men wel gerechtigd was deel te nemen aan dit sacrament. Deze presentiepenning of loodje bevatte vaak aan de ene zijde een voorstelling en aan de andere zijde een jaartal en/of zegel. De zwaan is een symbool van de Lutherse Kerk, vandaar dat een afbeelding van een zwaan kan voorkomen op de avondmaalsloodjes van die kerk. Het loodje was meestal rond en in lood uitgevoerd, maar het kon ook vierkant zijn of ovaal en in koper of in een enkel geval zelfs in zilver. Eind 19e eeuw raakte deze gewoonte in onbruik.

Beroepsinsignes

Diverse beroepen kenden tot voor kort beroepsinsignes of draagpenningen. Denk aan verpleegsters of loodsen. Ze dienen om te tonen wie de drager is en dat deze persoon gekwalificeerd is. Van Rotterdam zijn bijvoorbeeld draagpenningen van de inspecteur voor bouw- en woningtoezicht en van de havenmeesters bekend.

Gildepenningen

Een gildepenning gaf aan dat iemand een officieel erkend vakman was. Gildepenningen werden tevens gebruikt als presentiepenning tijdens gildebijeenkomsten.[20] Voor dat laatste doel moesten de gildepenningen een nummer hebben of op naam gesteld worden.
Ze zijn gebruikt in de binnenscheepvaart (schippersgildepenning, gildepenning, grootschippersgildepenning, kleinschippersgildepenning) als legitimatiebewijs dat men voor een bepaald schippersgilde voer en bepaalde voorrechten genoot.[21] Ze zijn (nog) niet bekend uit onze regio.

[19] Zie http://www.luthersepenningen.nl/avondmaalsloodjes/
[20] https://wiki.muntenenpapiergeld.nl/index.php?title=Gildepenning
[21] http://www.encyclo.nl

Brandspuit- of brandweerpenningen

Brandspuitpenningen zijn in 1682 geïntroduceerd als legitimatie- en presentiepenning door de gebroeders Van der Heijden bij de brandspuit in Amsterdam. De penningen hadden dus vanaf het begin een dubbele functie. In dit onderzoek zijn ze – mede vanwege de gebruikelijke naam – bij de beroepsinsignes ingedeeld. Ze bleven in gebruik tot het begin van de 19e eeuw om de aanwezigheid van de brandweerlieden te kunnen controleren.[22] Daartoe deponeerden de brandweerlieden hun penningen in bij een brand in een speciale bus ten teken van hun aanwezigheid. Ook konden brandspuitpenningen met een gat op volgorde verzameld worden met een pin of touwtje. Zo kon men de volgorde van aankomst vastleggen. In sommige plaatsen was er een beloning voor diegene die als eerste arriveerde, of voor de brandmeester.

Bus voor presentiepenningen brandweer. Bron: Broeshart pag. 55 / Collectie Nationaal Brandweer museum.

In de periode voordat er auto's waren die een groot gebied konden bestrijken, had elke wijk in een stad één of meer brandspuiten. Deze stonden op een vaste plek en hadden een vaste bemanning. De bemanning kreeg een brandpenning en een vaste taak. Bij brand of oefeningen moest iedereen opdraven en werd de penning ingeleverd bij de brandmeester. Zo kon men controleren wie er wel of niet was. Wie niet kwam opdagen of te laat was, kreeg een boete. Op de penning stond – naast bijvoorbeeld het wapen of de naam van de stad - vaak ook het nummer van de brandspuit, en het nummer van de persoon. Soms staat er een letter op de penning. Die zou kunnen staan voor de taak van de persoon. Zo zou de letter D kunnen staan voor darmen (het lederwerk dat die persoon moest onderhouden) of (water)drager.[23] Het kan ook de letter van de brandspuit of wijk zijn, zoals in Vlaardingen en Maassluis waar de brandspuiten een letter kregen.[24]

Later kregen brandweerkorpsen draagpenningen als onderscheidingsteken. De brandmeester bijvoorbeeld, degene die de leiding van het blussen had, moest duidelijk herkenbaar zijn. Er waren ook gemeenten met sjerpen, hoedenbanden (meestal voor de brandspuitmeesters) of armbanden. Draagpenningen veranderden later in Rotterdam in aluminium penningen die aan een draagriem waren vastgemaakt met daarop hun nummer en het nummer van de spuit. In de Tweede Wereldoorlog veranderden de penningen in grotere schilden van blik, ook aan een riem om de arm bevestigd.

---

[22] NN, Waar werden brandweerpenningen voor gebruikt?, pag 273.
[23] http://www.lodenpenningen-mereaux.be/441156239
[24] Verhulst 1985, pag. 90, Duijvestijn pag. 33.

Armschilden Luchtbeschermingsdienst

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog is in 1933 in Nederland de Luchtbeschermingsdienst (LBD) opgericht.[25] Deze had tot taak de bevolking te wijzen op de gevaren van luchtaanvallen en hulp te bieden wanneer dat nodig was. De LBD werd door de gemeente georganiseerd. In eerste instantie bestond de organisatie uit vrijwilligers, maar in de oorlog werden ook ambtenaren ingezet. In alle stadswijken en dorpen waren afdelingen. Per 200 – 300 gezinnen was er een blokploeg met een blokhoofd. Na de oorlog is de LBD vervangen door de Dienst Bescherming Bevolking (BB).[26] Leden waren herkenbaar aan een stoffen armband of vanaf 1941 een armschild van email.[27] Ze zijn aanwezig in de collecties van Museum Rotterdam en Museum Vlaardingen. De schilden van Vlaardingen hebben verschillende kleuren: groen en beige. Ook zijn er meerdere vormen: ovaal, hartvormig en rechthoekig. Op het schild was de functie van de drager vermeld, bijvoorbeeld blokhoofd, lid chemische dienst of brandweer / stoomspuit. Ook zijn er schilden met daarop diverse afkortingen en nummers.

Armschilden van de Luchtbeschermingsdienst. Bron: www.omia.ie

Trotseerloodjes

Een trotseerloodje[28] is een stukje lood, gebruikt bij loden bekleding van daken en dakkapellen om spijkers waarmee het loodwerk is bevestigd af te dekken om zo inwateren tegen te gaan. Het zijn veelal schildvormige loodjes van 5 bij 7 cm breed en 5 tot 10 cm lang. Het schildje wordt vast gesoldeerd op het lood boven een spijker. Ze zijn aan de bovenzijde meestal recht om ze makkelijk te kunnen solderen. Vaak staat het merkteken van de loodgieter erin. Ze zijn in gebruik sinds de 16e eeuw. Ze dienden toen tevens om het meesterteken van de loodgieter weer te geven. Loodgieters kunnen ook nu nog trotseerloodjes bestellen.[29]

---

[25] https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandse_Vereniging_voor_Luchtbescherming
[26] https://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/tweede-wereldoorlog/begrippenlijst/achtergrond,luchtbescherming
[27] https://oorlogsleven.jimdofree.com/geschiedenis/luchtbeschermingsdienst/draagtekens/
[28] Zie https://trotseerloodjes.jouwweb.nl/, https://docplayer.nl/52984240-Trotseerloodje-ook-traceerloodje-dakloodje.html, https://nl.wikipedia.org/wiki/Trotseerloodje en Steijn.
[29] https://www.lood.nu/Webwinkel-Product-4819637/Trotseerloodjes.html

Voorbeelden van trotseerloodjes. Bron: https://trotseerloodjes.jouwweb.nl/

Loodspenningen

Vóór 1600 stond de loodsdienst in onze regio onder toezicht van de stad Brielle. De stad Brielle erkende wel het medezeggenschap van Rotterdam, Delft en Schiedam. Op last van Filips II van van Spanje wordt in 1563 het gebruik van een loods verplicht gesteld. In 1616 zorgt de landelijke overheid voor bepalingen die de loodsdiensten, de betonning, bebakening en verlichting van de zeegaten regelen. Loodsen hebben lange tijd een insigne gedragen om zich te identificeren. Bij de aanstelling als loods werd de naam opgetekend, de eed afgenomen en een 'Lootsmans teycken' met nummer uitgereikt, wat bestond uit een loden en later een koperen plaat. Deze plaat moest duidelijk zichtbaar links op de borst gedragen worden.30 Van Rotterdam, Schiedam en Maassluis zijn loodspenningen bekend.

Een loodsmanteken volgens de gravure van J.C. Philips, ca. 1750. Bron: https://rijnmond.loodswezen.nl/Over%20Loodswezen/Geschiedenis/Het%20verhaal%20door%20de%20eeuwen%20heen.aspx

In 1835 is door het rijk een loodsdienst ingesteld. Voordien waren de loodsen regionaal georganiseerd. Er kwamen diensten voor de zeegaten van Texel, Vlieland en Terschelling, en in het zuiden voor Goederede, Brouwershaven en de Maas. Loodsen kregen een loodsmanteken: voor zeeloodsen eentje met twee ankers en voor de binnenloodsen één anker. Om de ankers heen is

[30] Overgenomen van: https://rijnmond.loodswezen.nl/Over%20Loodswezen/Geschiedenis/Het%20verhaal%20door%20de%20eeuwen%20heen.aspx

een loodslijn met dieplood gestrengeld. Op het teken stond de standplaats, het zeegat, de kwaliteit van de loods (binnenloods, zeeloods of hulploods) en zijn nummer vermeld. De penning was van zilver. Die van buitengewone loodsen, dat zijn noodhulpen die later eventueel gewoon loods konden worden, waren van koper. Het teken werd door de loodsen aan boord en aan de wal zichtbaar op de kleding gedragen. Met de invoering van een uniform was de behoefte aan legitimatie door middel van een insigne niet meer nodig.[31]

Verpleegstersinsignes
Verpleegkundigen hebben lange tijd insignes gekend om te tonen dat ze gediplomeerd waren.[32] Ze zijn vanaf 1883 uitgereikt aan gediplomeerden. Het waren kleine, witte ivoorkleurige kruisjes. In de psychiatrie gebruikte men een zwart kruisje. Achterop stond het registratienummer. Vanaf 1907 werd een groter Bondsinsigne ingevoerd. Gediplomeerde verpleegsters waren zo te onderscheiden, hoewel de witte kruisjes bij de sigarenwinkel te koop waren. In 1921 kwam er een nieuw overheidsinsigne, van zilver en met de tekst 'Wet Ziekenverpleging'. Er bestond een draagplicht. In 1967 kwam de tekst Verpleegkundige op het insigne. In 1977 verviel de draagplicht. Toch kwamen er in 1996 vijf nieuwe insignes met een 'uitgestoken hand' en met voor elk opleidingsniveau een eigen kleur. Tot 1997 was men verplicht bij overlijden het insigne terug te sturen naar de Inspectie Gezondheidszorg om fraude te voorkomen.[33] Insignes tot dat jaar zullen dus zeldzaam zijn.

Voorbeelden van een aantal moderne insignes: verpleegstersinsignes. Bron: https://verpleging-verzorging.nl/spelden/

Naast deze nationale insignes zijn er ook insignes per ziekenhuis. Voor Rotterdam zijn er bijvoorbeeld insignes van het Maasoord Ziekenhuis en het Coolsingelziekenhuis.

Gereedschapspenningen / personeelspenningen
Bedrijven met een werkplaats waar gereedschap wordt uitgeleend aan werknemers, kunnen gebruikmaken van gereedschapspenningen. Elke werknemer krijgt een aantal penningen met zijn nummer en levert een penning in als hij iets leent uit het magazijn. Bij teruggave krijgt de werknemer de penning terug. Zo is bekend wie iets geleend heeft. In Rotterdam maakte de Electrische Maatschappij Electrostroom (EME) gebruik van dit soort penningen in hun werkplaats[34]

Een vergelijkbare functie hebben de loodjes van de fietsenstallingen van de NS gehad. Waarschijnlijk dienden ze voor abonnementhouders, die ze aan hun fiets bevestigden, zodat een vlotte controle kon plaatsvinden. Ze waren ovaal of rond, doorboord en op de voorzijde was de

---

[31] Van Hasselt, pag. 184.
[32] https://www.nursing.nl/125-jaar-verpleegkundig-insigne-2656285w/
[33] De inleverplicht is vervallen met de komst van de Wet BIG in 1993. Die trad in 1997 in werking voor verpleegkundigen. Bron: e-mail 6-10-2020 van Hugo Schalkwijk, Florence Nightingale Instituut.
[34] http://www.jezuss.nl/sp/spoor.htm#gereedschap

afkorting van het station geslagen en de letters KMS. Op de achterzijde stond een nummer. Het logo van de NS stond op een van beide zijden.[35]

Loodjes en penningen als controle

Textielloodjes, lakenloodjes
De lakenindustrie controleerde streng op de kwaliteit van het linnen en de verf. Vanaf de 13e tot de 18e eeuw gebruikte men hiervoor lakenloodjes. De loodjes werden niet alleen in de lakenindustrie gebruikt, maar ook bij andere stoffen. Textielloden zou dus een betere benaming zijn.[36] Ze worden veel gevonden bij archeologische opgravingen. De loodjes geven zo een indruk van de handelsstromen.

Vanwege de grote economische belangen van de lakenindustrie en de lange keten van diverse bedrijven (van boer, via de wever, de voller, de verver en de lakenmaker), was het belangrijk de kwaliteit van het product gedurende het gehele proces te bewaken. Bovendien moesten er accijnzen worden betaald.[37]
De controle op de kwaliteit gebeurde door middel van loodjes, ook wel deelbewerkingsloodjes genoemd.[38] Gedurende het proces werd stap voor stap via een klop op een loodje gecontroleerd en aangegeven hoe het stuk laken was geproduceerd. Karakters van de klop gaven aan wat de plaats van bewerking was, de lengte, de kwaliteit, de werkplaats, de kleur verf et cetera. Ook waren er codes die aangaven wat er mis was aan een product. Zo stond een D voor een te dunne stof. Was het laken af, dan kreeg het een staallood en mocht er niets meer aan de stof veranderd worden. Voor al deze procedures waren lokale keuren uitgevaardigd. Waardijns hielden het toezicht.[39]

Van Oostveen heeft een typologie gemaakt van textielloden en een overzicht wanneer bepaalde typen loden werden gebruikt.[40]

---

[35] http://www.jezuss.nl/sp/spoor.htm#kms De betekenis van de letters KMS heb ik niet kunnen achterhalen. Ook zijn geen voorbeelden uit het werkgebied van Helinium gevonden. Aangezien ze er moeten zijn worden ze hier wel besproken.
[36] Van Oostveen 2013, pag. 8.
[37] Van Oostveen 2017-2, pag. 9 geeft een uitgebreid overzicht van de dertien door hem onderscheiden productiestappen en de bijbehorende archeologische relicten.
[38] Pelsdonk pag. 13.
[39] https://nl.wikipedia.org/wiki/Lakenindustrie
[40] Van Oostveen 2013.

Typen textielloden. Bron: Van Oostveen 2013, pag. 8.

Type lood	Omschrijving	Van	Tot
1A	Pijplood	1300	1800
1B	Massieve loden met draagoog (koperhandel)	1500	1700
1C	Gangbare type	1775	2000
2A	Penlood,	1250	1800
2B	Penlood, Engeland	1500	1700
2C	Penlood,	1400	1700
3A	Penlood, Engeland	1600	1800
4A	Zegellood (Duitse spoorwegen) Geen verbindingsstuk	1825	1950

Textielloden naar type en voorkomen. De types 1B en 4A zijn geen textielloden. Bron: Van Oostveen 2013, pag. 9.

Meelloodjes[41]

Meelloodjes werden gebruikt om zakken meel te verzegelen en zijn te dateren vanaf de 19e-eeuw. Op het loodje stond meestal de naam van de meelfabriek. Letters gaven het soort graan aan, bv. een T voor tarwe. Met behulp van één, twee of drie nullen werd de kwaliteit van het meel aangegeven. Meer nullen stond voor een betere kwaliteit. Op deze manier was de kwaliteit van het meel te controleren.

[41] Zie bv. Poppen.

Een meellood van meelfabriek Van Dusseldorp te Vlaardingen (1872 – 1912). Bron: Streekmuseum Jan Anderson Vlaardingen.

Keurloden voor netten [42]
De netten voor de haringvangst moesten aan allerlei eisen voldoen. Ze mochten maar een bepaalde lengte en breedte hebben, de mazen hadden een minimum afmeting en ook het garen moest aan bepaalde eisen voldoen. Dit gold niet alleen voor netten die binnen de stad werden gemaakt, maar ook voor netten die van buiten kwamen. Met behulp van loodjes werd aangegeven dat de netten gecontroleerd en goed bevonden waren.
Net als bij de lakenproductie hadden veel steden hierop een strenge controle door keurmeesters. In Schiedam zijn er vanaf 1565 keurloden voor netten gebruikt. Loden uit de 17e eeuw en later zijn niet bekend. Van Schiedam zijn verschillende netloden gevonden, van Vlaardingen is uit de stedelijke keuren bekend dat de netten gekeurd en gelood moesten worden.

Vleesloden
In 1822 is een ‘accijns op het geslacht’ ingevoerd. Over de waarde van de geslachte dieren diende men accijns te betalen: 10% voor rundvee en 8% voor varkens. De waarde werd bepaald door een zogenoemde schatter. Het dier werd gemerkt door een lood aan de staart. In 1950 is dit systeem afgeschaft. Vleesloden zijn dus te dateren van 1822 tot 1950. [43]

Verpakt koosjer vlees, is ook voorzien van een vleespenning, het koosjerloodje genaamd. Ze zijn te herkennen aan de Hebreeuwse letters. De loodjes worden gebruikt vanaf de 16e – 17e eeuw. [44] Tot eind 20e eeuw gebruikte slagerij Piket te Rotterdam deze loodjes nog.

Loodjes als verzegeling
Dit soort loodjes zijn heden ten dage nog veel in gebruik. Het gaat dan bijvoorbeeld om douaneloodjes: verzegelingen om een vracht tijdens een transport af te sluiten voor douanedoeleinden. Bij de spoorwegen zijn ze gebruikt voor het goederenvervoer (spoorwegloodjes). Meelloodjes en soms voedselloodjes kunnen ook gezien worden als een verzegeling. In dit onderzoek zijn de meelloodjes ingedeeld als lood ter controle van de kwaliteit van het meel.

[42] Zie Schrickxs.
[43] Van Oostveen, 2019, pag. 9.
[44] E-mail Ariane Zwiers van het Joods Cultureel Kwartier, dd. 18-2-2021.

Twee voorbeelden van verzegelloodjes. Links een loodje van Staatsspoor Rotterdam, rechts een douanezegel Maassluis van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij.
Bronnen: koolwaaij.nl en Museum Maassluis.

Loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting
Zoals hierboven al is gezegd, geeft Van Dale als derde categorie loodjes 'vroeger ook dienende als bewijs dat men de vracht heeft betaald'. In dit onderzoek zijn weinig penningen gevonden die hieraan voldoen, alleen de ontgrondingspenningen. Zie hierna.

Als derde categorie is daarom gekozen voor 'loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting'. In bepaalde situaties was het efficiënt een belasting te heffen op een cruciaal punt in de productieketen, bijvoorbeeld bij het vervoer. Dat gebeurde bij de ontgrondingspenningen. De impost op graan werd geheven bij de molenaar.

Ontgrondings- of passagepenningen
Turf was lange tijd onmisbaar voor het verwarmen van huizen en in gebruik bij bijvoorbeeld bakkers, bierbrouwers en aardewerkfabrieken. Dat verklaart waarom veel plaatsen een accijns op turf instelden: op het verbruik, op de ontgronding (het turfsteken), de uitvoer en de doorvoer van turf. Dat ging als volgt te werk. De turf moest worden vervoerd en op dat moment werd de belasting geheven. Turf werd veelal per schip vervoerd, zeker over grotere afstanden. De schipper moest daartoe eerst bij de inner van de belasting zijn naam en woonplaats opgeven, alsmede de gegevens met betrekking tot het turftransport. Als bewijs kreeg de schipper een biljet en een lood, de ontgrondingspenning. Degenen die de boot laadden of losten – de tonsters of vulders – controleerden de hoeveelheid turf en brachten de penning en het biljet weer bij de inner van de belasting met opgave van de hoeveelheid turf. Op die manier kon men de verschuldigde belasting nauwkeurig berekenen.[45] Het laden en lossen was relatief zwaar werk. Het werd vaak gedaan door mensen die armlastig waren en anders dus afhankelijk waren van de gemeente.[46]

Graanloden
De termen graanpenning en graanlood worden door elkaar gebruikt.[47] Vrijwel alle op loodjes.nl getoonde graanloden of -penningen zijn van lood. Daarom hanteren wij hier ook de term graanlood. De loden werden gebruikt om de impost (belasting) op het graan te innen. Om graan bij een molen te laten malen moest men eerst de belasting voldoen: de impost op het gemaal. Daarvoor kocht men een lood bij de inner van de belastingen, waarna de molenaar op vertoon van het lood het graan mocht malen. Dit systeem heeft gefunctioneerd tot 1605, toen een ordonnantie van de Staten Generaal der Nederlanden de loden verving door papieren biljetten.

[45] Loodjes.nl en Kussendrager 2020.
[46] Zie bv. https://www.stadsarchiefdelft.nl/delft365/turftonsters/
[47] Zie bijvoorbeeld http://www.loodjes.nl/Graanpenningen/Graanpenningen.html#Overzicht Harst, M. van der en C.P. Schrickx (2016)

Graanloden zijn enkel- of dubbelzijdig. Op de loden werden meerdere kenmerken aangebracht: het soort graan, de maat of een merkteken. Het soort graan was aangegeven met een letter: bijvoorbeeld R (rogge), T (tarwe), G (gerst), B (boekweit) of M (mout). Regionaal waren er erg veel verschillende maten, vandaar dat op graanloden diverse maattekens voorkomen: M (mud), S (zak) of V (viertel).[48] Een derde kenmerk kon zijn een merkteken (bv. een heraldisch wapen, één of meer letters of een huismerk), het stadswapen of het type molen.[49]

Graanloden zijn voor onze regio weinig aangetroffen, alleen eentje voor Rotterdam. Er zijn wel historische bronnen die wijzen op graanloden voor Vlaardingen. Voor het eventueel bestaan van graanloden is het een vereiste dat er een graanmolen is. Er zullen dan ook gemeentelijk keuren zijn gemaakt. Gegevens van graanmolens die bestonden vóór 1605, hun locatie en de molenaars (vanwege het huismerk) kunnen dus helpen bij het vinden en determineren van graanloden. Van alle vier de steden is bekend dat er eind 16eeuw graanmolens waren en dus waarschijnlijk ook graanloden.

Parkeerpenningen en tolloden

Penningen zijn ook gebruikt om tol of parkeergeld mee te betalen. Dit is eenvoudiger dan het gebruik van munten. Zoals we eerder hebben gezien is parkeergeld juridisch een vorm van belasting en behoort daarom in de categorie bewijs van betaalde belasting thuis. Hetzelfde geldt wellicht voor tolloden, bakenloden, brug- of sluisgeld.

In de binnenscheepvaart moest tol worden betaald om via een bebakende route te mogen varen. Daarvoor moest de schipper eerst een lood kopen: een bakenlood, havenlood, vuurlood, lantaarnlood of tonnenlood. Ze zijn in gebruik geweest van 1850 tot 1920.[50] Ook kunnen we denken aan brug- en sluisgeld.[51]

Hondenpenningen[52]

Al sinds halverwege de 15e eeuw is er hondenbelasting in Nederland geheven. Utrecht stelde in 1446 een heffing op honden in, die betaald moest worden met zout, later met geld. De opbrengst kwam soms ten goede aan de armenzorg (Goes) of het weeshuis (Amsterdam).

Veel gemeenten voerden de hondenbelasting in bij hun strijd tegen hondsdolheid: een belasting zou het aantal honden verminderen. Daartoe moesten alle honden worden geregistreerd. Als bewijs van betaling moest de hond een halsband of een penning aan een halsband dragen. Op de metalen, houten of lederen penningen stond de naam van de gemeente of het gemeentewapen, alsmede de naam van de eigenaar van de hond of een nummer.

De hondenpenningen dienden dus om de controle op het betalen van de belasting eenvoudig te houden. Daarom had de penning elk jaar een verschillende vorm en / of materiaal. Op het niet betalen van de hondenbelasting stond een boete. Een hond zonder penning of band mocht door daartoe bevoegde personen worden doodgeslagen.

In de 19e eeuw voerden onder andere Drenthe en Zeeland een provinciale hondenbelasting in. Bij de grondwetsherziening in 1848 van Thorbecke werd de hondenbelasting in de gemeentewet opgenomen. Dit in het belang van de openbare veiligheid met het doel het aantal honden te verminderen. Het aantal honden verminderde inderdaad. Niet iedere gemeente hief een hondenbelasting. De belasting trof immers ook de lagere sociale klasse. Soms werd onderscheid

---

48 Zie loodjes.nl voor meer voorbeelden.
49 Van der Harst, pag. 134.
50 Poppen, pag. 3.
51 Aanvulling Allex Kussendrager e-mail dd 23 augustus 2020.
52 Tenzij anders vermeld komt de informatie van deze paragraaf van Versteegden.

gemaakt naar huishond, jachthond en stalhond: huishonden hadden een hoger tarief dan jachthonden en die hadden weer een hoger tarief dan stalhonden.[53]

Veel gemeenten hebben nu een tarief naar het aantal honden dat iemand bezit. Er is geen onderscheid meer gemaakt naar de functie van de hond, alle honden worden gelijk aangeslagen. De opbrengst van de hondenbelasting gaat tegenwoordig naar de algemene middelen van de gemeente. De gemeente hoeft geen tegenprestatie te leveren in de vorm van het opruimen van hondenpoep of het creëren van uitlaatveldjes. Veel gemeenten schaffen nu de hondenbelasting af. De hondenpenningen zijn in de loop van de eerste helft van de 20e eeuw al in veel gemeenten afgeschaft.

Samenvatting

In onderstaande tabel zijn de loodjes en penningen ingedeeld naar functie, waarbij bedacht moet worden dat voor sommige loodjes en penningen de indeling arbitrair is. Dit geldt bijvoorbeeld voor de meelloden of parkeerpenningen. Veel van de in de tabel genoemde loodjes en penningen zijn hierboven al aan de orde gekomen, andere niet omdat ze (nog) niet zijn gevonden voor de steden in dit onderzoek.

Functie loodje/penning	**Soort loodje / penning**
Recht op iets	armenpenning, energiepenning (gas, elektra), huisgeld, gevangenisgeld, boordgeld, instellingsgeld
Identificatie en controle	**Personen**: avondmaalslood, beroepsinsignes, gildepenning, brandspuitpenning, trotseerlood, armschilden, draagpenning, verpleegstersinsigne, gereedschaps- / personeelspenning, fietspenning, kerk- of presentiepenning **Goederen**: textiel- of lakenlood, meellood, keurlood voor netten, voedsellood, verzegellood, douanelood
Betaling belasting	ontgrondingspenning, graanpenning, hondenpenning, parkeerpenning, bakenlood, tolpenning, brug- of sluisgeld.

Overzicht loodjes en penningen naar functie en soort. Niet alle in de tabel genoemde loodjes en penningen zijn in dit onderzoek gevonden.

De bovenstaande beschrijvingen laten voor veel loodjes en penningen zien hoe ze werden gebruikt. Loodjes en penningen die recht op iets geven moet men eerst aanschaffen (energiepenning, boordgeld, bakenlood). Vervolgens kan men de penning op een eenvoudige wijze gebruiken. Het inwisselen of tonen van een tolpenning of bakenlood is sneller en eenvoudiger dan contant betalen. Er is geen wisselgeld nodig. Sommige van deze categorie loodjes worden geschonken, bijvoorbeeld werkgevers kunnen koffiepenningen ter beschikking stellen. Bij de armenloden hebben we echter gezien dat dit lood ook als identificatie kan worden gezien. De vraag is of men bijvoorbeeld brood kreeg in ruil voor een armenlood, of dat op vertoon van het armenlood een portie brood kreeg. Het armenlood kon dus, iedere keer dat er een uitdeling was, gebruikt worden.

Penningen ter identificatie moeten zichtbaar maken wat iemands functie is (inspecteur, medewerker brandspuit), of dat degene gekwalificeerd is bepaalde taken te doen (gildepenning, verpleegstersinsigne). Ze moeten duidelijk zichtbaar worden gedragen. Vaak hebben ze een draagoog of een speld om de penning te bevestigen.

[53] Van Oostveen, 2017, pag. 5.

Presentiepenningen die hier ook onder vallen, moeten ingeleverd worden bij een vergadering of kerkdienst zodat men kan controleren wie aanwezig is (geweest). Deze penningen worden weer geretourneerd aan de betreffende persoon zodat men ze een volgende keer weer kan gebruiken. Er moeten lijsten zijn van personen en nummers om een en ander te controleren. Gereedschapspenningen worden ingewisseld voor een stuk gereedschap en krijgt men terug bij inlevering van het geleende gereedschap.

Loodjes ter controle van goederen worden vastgemaakt aan het te controleren goed (bijvoorbeeld een laken of een visnet) of de verpakking (meelloden). Dit dient gebeuren in aanwezigheid van een controleur.

Het gebruik van loodjes en penningen als bewijs van betaling van belasting is gecompliceerder. Op het graven van turf en het malen van graan werd belasting geheven. Die moest eerst worden voldaan bij de inner van de belasting. Met het van de inner ontvangen graanlood of ontgrondingspenning wordt vervolgens het graan gemalen of de turf vervoerd. Bij het voldoen van de hondenbelasting ontvangt de eigenaar van de hond een hondenpenning en moet die aan een halsband bevestigen. De hondenpenningen zien er elk jaar iets anders uit qua vorm, afbeelding en / of metaal. Ook staat er een jaartal op. Zo kon er eenvoudig gecontroleerd worden.

Determinatie van loodjes en penningen

Het determineren van loodjes of penningen kan een moeizame kwestie zijn, vooral als het voorwerp (grotendeels) versleten of vervormd is. Dan kunnen kleine aanwijzingen, zoals (delen van) afbeeldingen zijn, teksten, de vorm en/of het metaal, een oplossing bieden.

Een eerste onderscheid dat gemaakt kan worden, is dat tussen munten en penningen. Munten hebben een geldwaarde, loodjes en penningen doorgaans niet. Munten worden van overheidswege uitgegeven. Zoals we reeds hebben gezien, hebben loodjes en penningen soms een tijdelijke / plaatselijke geldwaarde.[54] Op munten staat het land of gebied van herkomst vermeld. Munten van een kleine waarde zijn vaak van koper of aluminium. In de Tweede Wereldoorlog zijn in Nederland ook zinken munten uitgegeven. Hogere waarden van munten zijn van edelmetaal als zilver, tegenwoordig vaak van nikkel, messing of koper.

Een tweede punt is het verschil tussen loodjes en penningen. Zoals hierboven beschreven, worden loodjes vaak eenmalig gebruikt en met een tang gemaakt om ze daarmee als kwaliteitskenmerk te hechten aan een product. Penningen zijn om langer mee te gaan en daarom doorgaans van koper of messing, maar kunnen ook van lood zijn.

Schema 1 geeft een schema dat behulpzaam kan zijn bij het determineren van loodjes en penningen. De aangegeven kenmerken van bepaalde loodjes en penningen is geen wet van Meden en Perzen. Er zijn altijd uitzonderingen en vaak loont het de moeite om historische bronnen als keuren van steden of notulen van de kerkenraad en dergelijke te raadplegen.

[54] E-mail Allex Kussendrager, dd. 25-8-2020

Vraag	Voorbeelden		Determinatie / website
Heeft het loodje Hebreeuwse teksten?		JA →	Joodse vleespenning of koosjerloodjes
NEE ↓			
Is de penning circa 25 mm doorsnede en zit er een knip in? Vaak met naam gas- of elektriciteitsbedrijf.		JA →	Gas- of elektriciteitspenning
NEE ↓			
Staat er een afbeelding van een hond op, bijzondere vorm, een jaartal en/of naam gemeente en een cijfer (keerzijde)?		JA →	Hondenpenning
NEE ↓			
Heeft loodje / penning afbeelding brandspuit, twee cijfers of letter en cijfer? Soms staat het op de penning.		JA →	Brandspuitpenning
NEE ↓			
Bestaat het loodje uit twee helften met een verbindingslip?		JA	Textiel-, laken-, pijploodje (langwerpig plat), Bodem-vondstenwereld Verzegel-, vlees-, accijns- of pinnelood

Heeft het een dikke knobbel aan de andere kant of een gat in het midden? Is het langwerpig, plat? Staan er streepjes of een "huismerk" op?		→	voor goederen / levensmiddelen koolwaaij.nl/loodjes/ Lange verbindingsstrip en Koninkrijkswapen en tekst ACC: vleeslood (Van Oostveen 2019)
NEE ↓			
Is het uit één stuk met een draagoog of is er aan de boven- en onderkant een opening?	 	JA →	Handelslood, ook merk- of eigendomsloden genoemd loodjes.nl Bulla
NEE ↓			
Heeft het een schildvorm, is het groter als 5 cm?		JA →	Trotseerlood trotseerloodjes.jouw-web.nl/
NEE ↓			
Scheepvaartpenning, bakenloodje (tonlood), tolpenning, Armenpenning, overige loodjes		JA →	www.loodjes.nl

Determinatie van loodjes. Bron: http://www.loodjes.nl/Indeling%20loodjes.html, aangevuld.

Literatuur

Boom, Dr. H. ten, Rotterdam aan de vooravond van de reformatie, deel IV, De zorg voor behoeftigen, in Rotterdams Jaarboekje 1987, pag. 193 e.v.

Broeshart, ing. A.C., De geschiedenis van de brandweer in Nederland, z.p., z.j.
Dale, van, (1992), Groot woordenboek der Nederlandse taal. Gebruikt is de 12e herziene druk, Utrecht/Antwerpen.

Douwes, P. A. W., (1977), Armenkerk, de Hervormde diaconie te Rotterdam in de negentiende eeuw, Schiedam.

Harst van der, Marco,(2020), Graanloodjes uit het slik van Zeeland, in Zeeland.

Harst, M. van der en C.P. Schrickx, (2016), Wie het eerst komt, die het eerst maalt, Graanloodjes uit de bodem van West-Friesland, West-Friese Archeologische Rapporten 91, Hoorn.

Kussendrager, Allex en Marco van der Harst, (2019), Een zoektocht naar de graanloodjes van Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen, in: Detectormagazine 168, pag. 9 e.v.

NN, (2010), Waar werden brandweerpenningen voor gebruikt?, in Brand & Brandweer, pag. 273.

Oostveen, Jan van, (2013), Textielloden, in Westerheem, jaargang, pag. 8 - 20.

Oostveen, Jan van, (2017-1), Tielse hondenpenningen, Een historisch – archeologisch overzicht. Te vinden op https://bato.oudheidkamer-tiel.nl/docs/hondenpenningen.pdf

Oostveen, Jan van, (2017-2), Textielloden uit de bodem van Rotterdam, BOORnotitie 30, Rotterdam.

Oostveen, Jan van, Vleesloden, (2019), Loden toegepast als bewijs van afdracht van het accijns op het geslacht, www.kleipijp.home.xs4all.nl

Pelsdonk, J.E.L., (2003), Pennincxkens van loode, Een onderzoek naar in Nederland gevonden loden muntachtige voorwerpen uit de middeleeuwen en de 16e-eeuw, aangevuld met een overzicht van modernere penningen, doctoraalscriptie Erasmus Universiteit, Goudswaard.
Te vinden op Academia.edu.

Poppen, B.D., (2018), Meelloodjes, een ‘verborgen geschiedenis, in Molinologie, nr. 50, 2018, pag. 1 – 16.

Schrickx, C., (2016), Keurloden van haringnetten, in: Westerheem, 2016 nr. 3 pag. 137 e.v.

Steijn, P.P., (1995), Meestertekens op het dak, Een verkenning naar de verschijningsvormen van trotseerloodjes van ± 1580 tot 1995, z.p.

Tuin, Michel, (2013), Middeleeuws lakenlood uit Beverwijk, HGMK ledenbulletin 37.

Verhulst, C.W., (1985), De Vlaardingse brandweer, in: Jaarboek Historische vereniging Vlaardingen, pag. 89 e.v.

Versteegden, Kelly, (2014), Geschiedenis van de hondenbelasting, Een belasting met een naar luchtje? Werkstuk/essay fiscale economie Tilburg University, Tilburg. Te vinden op. https://www.studeersnel.nl/nl/document/tilburg-university/geschiedenis-van-het-belasting-recht/werkstukessay/werkstukessay-de-geschiedenis-van-de-hondenbelasting-cijfer-8/95739/view

De websites (bezocht maart 2020 tot december 2020):

https://archeologischewerkgroephaarlem.nl/2017/07/19/loodjes-uit-de-polder/
https://www.belastingdienst.nl
https://www.boordgeld.nl/
https://docplayer.nl/52984240-Trotseerloodje-ook-traceerloodje-dakloodje.html
http://www.encyclo.nl
https://fabriekofiel.com/vlaardingen/
http://jezuss.nl
http://www.lodenpenningen-mereaux.be/
https://www.lood.nu
http://www.loodjes.nl . De website van Allex Kussendrager over bakenloden en andere lodenpenningen met een tijdelijke betaalfunctie.
http://www.luthersepenningen.nl
http://wiki.muntenenpapiergeld.nl/
https://www.nursing.nl/
https://oorlogsleven.jimdofree.com/
https://www.oud-castricum.nl/
https://www.stadsarchiefdelft.nl/
https://trotseerloodjes.jouwweb.nl/
https://verpleging-verzorging.nl/
https://www.verzetsmuseum.org
https://nl.wikipedia.org, diverse pagina's.
.

ROTTERDAM

Van Rotterdam zijn veel loodjes en penningen bekend. Museum Rotterdam heeft er veel in de digitale verzameling. Ook het Rijksmuseum te Amsterdam heeft een aantal fraaie Rotterdamse penningen in haar collectie. Niet alleen het aantal loodjes en penningen is groot voor Rotterdam, ook is de diversiteit breed: van armenpenningen tot gilde- en brandspuitpenningen.

Loodjes en penningen die recht geven op iets

Armenpenningen
Er zijn diverse armenpenningen van Rotterdam bekend: van het Heilige Geesthuis, de Waalse kerk en de diaconie van de Lutherse kerk.
De penningen van het Heilige Geesthuis geven recht op brood of turf. Dit staat op de penning aangegeven met een B respectievelijk een T. Er zijn ronde, driehoekige, vierkante en ovalen armenpenningen bekend, gemaakt van lood. Op de voorzijde is een duif in een stralenkrans te zien, het symbool van de Heilige Geest.[1] Op de keerzijde staan de letters OM (oudemannenhuis) met daartussen de letter die aangeeft waarop men recht heeft, dus OTM of OBM). De bedeelden moesten zich bij het afhalen van hun portie hiermee legitimeren.[2] De datering van deze penningen is 1694. De volgende afbeelding geeft een aantal voorbeelden. Zie ook de afbeelding in het hoofdstuk Inleiding, paragraaf *Het maken van loodjes en penningen* met de stempels waar deze penningen mee werden geslagen.

Voorbeelden van armenpenningen van het Heilige Geesthuis te Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam.

[1] Ten Boom, pag. 197. Zie ook hetgeen geschreven is in de inleiding over armenloodjes van Rotterdam.
[2] Ten Boom, pag. 197.

Broodpenning Evangelisch Lutherse Gemeente

Van de Evangelisch Lutherse Gemeente zijn een broodpenning en een avondmaalspenning bekend. Ze lijken sterk op elkaar. Op de voorzijde staat een zwaan naar links lopend, op de keerzijde een doornenkroon. Verschillen zitten in het metaal, de rand om de zwaan (gewone rand bij avondmaalspenning en parelrand bij de broodpenning) en de takken in de doornenkroon: olijf en palm bij de avondmaalpenning en palm en lauwertak bij de broodpenning. De teksten zijn gelijk: CANDORE PERRENIS (bestendig door zuiverheid) op de voorzijde en op de keerzijde REGNUM CHRISTI (rijk van Christus).

Links een avondmaalspenning (koper, 1704), rechts een broodpenning (lood, 1786) van de Evangelisch Lutherse Gemeente Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam.

Overige armenpenningen

De volgende afbeelding laat armenpenningen uit 1740 zien van Rotterdam met een geldswaarde. Er zijn penningen bekend van ½, 2 en 5 ½ stuiver. Ze zijn gemaakt van lood**.** Daarna een loden broodpenning van de Gereformeerde Diaconie uit 1777. Op de voorzijde een aantal broden, op de keerzijde een man met schaap of hond en het omschrift VERGENOEGD EN DANKBAAR. De penning heeft een met koper dichtgemaakt gat.

Armenpenning van Rotterdam, voor- en keerzijde. Bron: Museum Rotterdam.

Loden broodpenning van de Gereformeerde Diaconie 1777. Bron: Museum Rotterdam.

Energiepenningen
Er zijn in Rotterdam messing en aluminium gasmunten gebruikt. De messing munten zijn geslagen van 1920 tot en met 1930 en ook daarna nog gebruikt, de aluminium munten zijn geslagen in 1951.[3]

Penning Gemeentelijk Gasbedrijf, links geelkoper, rechts aluminium. Bron: Museum Rotterdam.

Rotterdam heeft ook elektriciteitspenningen gekend.[4] Daarnaast waren er penningen ten behoeve van de binnenvaart die daarmee elektriciteit kon afnemen van het lichtnet wanneer het schip aan de wal lag.[5]

Huisgeld / overige tokens
Er zijn van Rotterdam diverse huismunten of tokens bekend die dienden als geld. In discotheken kon men er consumpties mee betalen en ook in de gevangenis of aan boord van cruiseschepen werd soms eigen geld gebruikt. De Kralingse IJsvereniging gebruikte eigen munten waarmee men op de ijsbaan consumpties kon betalen.

Enkele tokens uit Rotterdam. Vlnr: een betaalpenning van de IJsclub Kralingen, een autowasmunt van autowasserij Prinsenland, boordgeld van Rederij van Ommeren en een gevangenismunt. Voor de bronnen zie de bijlage.

Boordgeld
Vanwege de automatisering van de bar in de avonduren, heeft de firma Phs. Van Ommeren omstreeks 1970 munten gemaakt van 10 cent, 25 cent, 1 gulden en 2½ gulden. [6]

Gevangenisgeld
In de strafgevangenis van Rotterdam werd gevangenisgeld gebruikt in munten van ½, 1, 5 en 25 cent. Ze zijn te herkennen aan een ingeslagen R.

[3] https://munthunter.nl/viewtopic.php?t=3508
[4] Zie Kooij, nummer EL056.
[5] https://nl.wikipedia.org/wiki/Elektriciteitspenning
[6] https://nl.wikipedia.org/wiki/Boordgeld

De volgende afbeelding geeft een penning van rederij De Schie. Deze rederij voer de vorige eeuw tussen Delft en Rotterdam met antieke schroefstoombootjes.[7] Het is niet bekend waarvoor de penning diende. Mogelijk voor een trip met de boot of consumpties aan boord.

Penning van rederij De Schie. Bron: particuliere collectie.

Loodjes en penningen als identificatie en controle

Loodjes en penningen als identificatie

Avondmaalspenning Evangelisch Lutherse Gemeente
Van de Evangelisch Lutherse Gemeente in Rotterdam is een avondmaalspenning bekend. Hij lijkt sterk op de broodpenning. Zie aldaar voor een nadere beschrijving.

Gildepenning
Rotterdam heeft in de loop der eeuwen tientallen gilden gekend. Engelfriet telt er 69.[8] Het Museum Rotterdam bezit diverse gildepenningen uit Rotterdam. Zoals in de Inleiding beschreven dienden de gildepenningen een tweeledig doel. In de eerste plaats gaf het lidmaatschap aan dat iemand gekwalificeerd was, daarnaast gebruikte men de penning om de aanwezigheid tijdens een gildevergadering aan te tonen. Veel gildepenningen zijn daarom genummerd of staan op naam. Museum Rotterdam noemt de gildepenningen gelegenheidspenningen. Van deze penningen zijn de penningen die genummerd zijn of een naam dragen, in de bijlage meegenomen. Van gildepenningen met een datum wordt hier verondersteld dat het gelegenheidspenningen zijn, bijvoorbeeld ter ere van een jubileum. Soms zijn dit soort penningen van zilver. Zie de volgende afbeelding voor een aantal voorbeelden.

Voor- en keerzijde van twee gildepenningen uit Rotterdam. Links die van het kleinschippersgilde Rotterdam, rechts die van het St. Lucas of schilders- en konstwerkersgilde van Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam

[7] https://www.europese-bibliotheek.nl/nl/boeken/Nederlandse_Veer-_en_Bootdiensten_in_oude_ansichten/100-118450/artikel/6
[8] Zie http://www.engelfriet.net/Alie/Hans/gilden.htm

Brandspuitpenningen
In 1683 kocht Rotterdam veertien brandspuiten voor twaalf wijken. Ze werden ondergebracht in spuithuisjes. De spuiten kregen een nummer. Elke spuit had drie brandspuitmeesters en 24 spuitgasten (geaffecteerden). De woning van de spuitmeesters was herkenbaar aan een bordje. Hij kreeg een onderscheidinsteken (een hoed), de sleutel van het spuithuis en een ring met een aantal genummerde penningen.[9]

Van Rotterdam zijn meerdere penningen gevonden die betrekking hebben op de brandweer. De oudste van begin 18e-eeuw zijn de brandspuitpenningen, bedoeld als presentiepenning. In de keur van 1694 kregen alle geaffecteerden een penning met volgnummer die bij brand moest worden afgegeven en een dag later weer kon worden opgehaald. In 1706 werd de brandspuit gereorganiseerd. Er kwamen nu penningen met aan één zijde het stadswapen en aan de andere zijde een brandspuit met de nummers 1 tot en met 24 (het aantal spuiten in Rotterdam). Ook kregen de geaffecteerden een wit lint dat om de hoed werd gedragen, zodat ze voor de burgerwacht kenbaar waren en toegelaten mochten worden bij de brand.[10]

Dit soort penningen is tot halverwege de 20e-eeuw in gebruik geweest en waren van koper of zink. Van latere datum zijn penningen die de functie van de brandweerman aangeven door middel van een penning bevestigd aan een armband. De armschilden werden daarna eenvoudiger van gebogen blik. Ook bedrijfsbrandweren gebruikten dit soort schilden.

Enkele penningen gerelateerd aan de brandweer van Rotterdam. Links een brandspuitpenning (1725), in het midden een armpenning van roodkoper op zink (1850 - 1925) en rechts een blikken armschild van de luchtbescherming Rotterdam (1935 – 1945). Bron: Museum Rotterdam.

[9] Zie: https://historiek.net/spuithuisjes-en-brandbestrijding-in-rotterdam/82141/
[10] Ravesteyn pag. 130.

Trotseerloodjes
Van meerdere Rotterdamse leiendekkers of loodgieters zijn trotseerloodjes bekend. De volgende afbeelding toont er een paar.

Drie trotseerloodjes uit Rotterdam. Bronnen: links en midden collectie Steijn, rechts trotseerloodjes. jouwweb.nl.

Loodspenningen
Er zijn van Rotterdam diverse loodspenningen bekend, ook van oudere datum. In de Inleiding is een afbeelding opgenomen van een tekening van een 'lootsteken' uit 1750. Zie Overwater voor meer informatie over de geschiedenis van het loodswezen in Rotterdam.

Drie loodspenningen van Rotterdam uit respectievelijk vlnr .1815, 1819 en 1880 – 1925. Bronnen: zie de bijlage.

Overige penningen
Van Rotterdam zijn diverse draagpenningen bekend van functionarissen die zich beroepshalve dienden te identificeren. Zo zijn er penningen van ambtenaren van de gemeente die toezicht hielden op de woningbouw en van (adjunct) havenmeester en van de Rijkscommissie van Toezicht voor de Landverhuizing.

Links een bronzen draagpenning Bouw- en Woningtoezicht (1850 – 1925), rechts van de toezichthouder van de Rijkscommissie van Toezicht voor de Landverhuizing (1850 – 1900). Bron: Museum Rotterdam.

Diaconiepenningen
Onderstaande afbeelding laat een ovale koper-nikkel diaconiepenning zien met een vierkante doorboring van de Nederlands Hervormde Gemeente te Rotterdam. Op de voorzijde een monogram met de letters NHG. Op de keerzijde DIACONIE ROTTERDAM en een ingeslagen nummer. De datering van Museum Rotterdam is 1875 tot 1925. Door Douwes wordt dit een kerkpenning genoemd en gedateerd van 1908 tot 1918.[11] Mogelijk is dit een presentiepenning. Douwes vermeldt verder dat uit de notulen van de diaconie van de Hervormde Gemeente van Rotterdam blijkt dat in 1908/09 totaal f 247,25 aan kosten zijn gemaakt voor kerk- en presentiepenningen.[12]

Koper-nikkel diaconiepenning 1908 – 1918 van de Hervormde gemeente Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam.

[11] Douwes, afb. 49, na pag. 292.
[12] Douwes pag. 211. Bron aldaar: Notulen diaconie van 29.12.1908 en 23.6 1909 der Hervormde Gemeente Rotterdam.

Stoelenpenningen
De stoelenpenning is een entree of plaatsbewijs voor de kerk. De afgebeelde penning heeft een nummer (36), de letters GROOT (van de Groote of Laurenskerk), en de letter "K". Daaronder een ovale onduidelijke gravering. De datering is 1775 tot 1825.

Stoelenpenning van vermoedelijk de Groote Kerk (Laurenskerk). Bron: Museum Rotterdam.

Loodjes en penningen als controle

Lakenloodjes
Rotterdam heeft sinds het begin van de 14e-eeuw een lakenindustrie gekend. Vanaf de 15e-eeuw zijn er in Rotterdam vakgilden van vollers, wol- en linnenwevers.[13] De lakenindustrie was in vrijwel de gehele 15e- en 16e-eeuw gevestigd in het centrum van de stad. Straatnamen achter het huidige stadhuis als Raampoort, Raamplein en Raamstraat herinneren daar nog aan. Een raam was het frame waar de lakens op werden gespannen om te drogen na het weven en verven.

Opgravingen aldaar hebben – naast Rotterdamse - meerdere lakenloodjes uit diverse steden opgeleverd, o.a. uit Goes, Ieper (B), Darnetal (F) en Wiltshire (E). Dit geeft aan dat er destijds een levendige internationale handel in deze goederen en halffabricaten was en dat in Rotterdam diverse bewerkingen werden gedaan.[14]

Vanaf begin 14e-eeuw zijn drie typen loden van verschillende grootte van Rotterdam bekend. Afhankelijk van de grootte is de tekst: S(IGILIUM) ROTTERDAM(MA). Van Oostveen veronderstelt dat de grootte van de loden te maken heeft met de verschillende stadia van bewerking: ná de productie, ná het veredelen en ná het persen van het laken.[15] Zie de volgende afbeeldingen.

[13] Van Oostveen pag. 8 en Van der Schoor, pag. 83.
[14] https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/delftsevaart/ en Carmiggelt en Ploegaert pag.20.
[15] Van Oostveen pag.14.

Drie verschillende typen middeleeuwse Rotterdamse loden. Bron: Van Oostveen pag. 15.

Uit de 17e-eeuw zijn Rotterdamse verfloden bekend.[16] Het geverfde laken werd gekeurd door staalmeesters en van een kwaliteitslood (een enkel of een dubbel staal) voorzien. Een dubbel staal staat voor een hogere kwaliteit dan een enkel of gewoon staal. De kloppen zijn waarschijnlijk een verwijzing naar de keurder (initialen) en naar de ververij waar het laken is geverfd (in de vorm van bijvoorbeeld een hand of bok).

Op de website van Museum Rotterdam zijn meerdere Rotterdamse lakenloodjes met uitgebreide beschrijvingen te vinden. Hier tonen we een paar.

Enkele lakenloodjes uit Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam.

Joodse vleesloden

Rotterdam heeft nog lang een slagerij gehad die koosjer slachtte, slagerij Piket. De slagerij stond onder rabbinaal toezicht (ORT). Joodse vleespenningen geven aan dat het vlees koosjer

[16] Van Oostveen pag. 19 e.v.

is. Om koosjer vlees te kunnen verhandelen wordt het vlees verpakt en verzegeld in aanwezigheid van een sjoumer, een toezichthouder namens het rabbinaat.[17]

Vleespenning van Jan Piket Rotterdam. Op het loodje rechts staat koef, koef, resj, daled, de afkorting van kille koudesj (= heilige gemeente) Rotterdam. Links staat 'koosjer'.
Datering: 1954 -1998.
Bron: https://www.joodserfgoedrotterdam.nl/j-j-n-piket/

Advertentie van slagerij Piket in het Nieuw Israëlietisch Weekblad 17-12-1976. Bron: Delpher.

Spoorwegloodjes
Bij het transporteren van goederen wordt vaak gebruik gemaakt van verzegeling om te controleren of de verzonden goederen ongeschonden op de plaats van bestemming aankomen. Ook bij het transport per spoor werd dat gedaan. Onderstaande loodjes zijn van de Staatsspoorwegen (SS), een voorloper van de Nederlandse Spoorwegen. De Staatsspoorwegen bestonden van 1863 – 1938. Het station dat op het loodje vermeld staat, zal het begin- (om de lading voor transport te verzegelen?) of eindstation zijn.

Spoorwegloodje van Staatsspoor.
Links de voorzijde met de tekst: Staats Spoorwegen (SS). Rotterdam Rechter Maasoever. Rechts de keerzijde met XII 8 of 8 IIX, mogelijk een datum die voor verschillende uitleg vatbaar is, bijvoorbeeld 8 augustus, 12 augustus of 8 december. Aangezien het ene rondje van de 8 iets kleiner lijkt dan de andere zal er waarschijnlijk 8 augustus staan.
Bron: http://www.koolwaaij.nl/Loodjes/details.aspx?id=I0210.

[17] joodserfgoedrotterdam.nl

Mogelijk een verzegelloodje. Links de voorzijde met de tekst: Rotterdam, rechts de keerzijde met de tekst: ERNEST TINCHANT
Bron: http://www.koolwaaij.nl/Loodjes/details.aspx?id=I0164 , vinder Fred.

Ernest Tinchant verwijst naar een sigarenfabriek die van 1884 tot 1908 was gevestigd in Eindhoven.[18] Mogelijk is dit een verzegelingsloodje. Het is onduidelijk waarom er ROTTERDAM op staat.

Loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting

Ontgrondingspenning
Een ontgrondingspenning is bedoeld als bewijs voor turfdragers, -vullers of -tonners om turf te mogen vervoeren. Daarmee was dan ook de verschuldigde belasting voldaan. Alle bekende ontgrondingspenningen van Rotterdam zijn gedateerd 1769. De penningen tonen de afbeelding van een klimmende leeuw met schild met daarop het wapen van Oranje-Nassau van de periode 1702 tot 1806.[19]

Ontgrondingspenningen Rotterdam 1769. Bron: www.loodjes.nl

Graanloden
Er is een graanlood van Rotterdam bekend, zie hiervoor de bijlage. Rotterdam heeft vóór de 16e-eeuw vele graanmolens gekend. De volgende tabel geeft hiervan een overzicht. Aangezien de data niet altijd exact zijn, zijn soms schattingen gegeven.

[18] https://www.eindhovenfotos.nl/sigaren_eindhoven.htm
[19] https://nl.wikipedia.org/wiki/Wapen_van_Nassau#Wapen_van_Oranje-Nassau_van_1702_tot_1806

Naam	Bouwjaar, periode	Locatie
De Blauwe Molen	1424 – 1940	Aan de stadsvest*, benoorden en nabij de Lombardstraat
De Doelen	eind 16e-eeuw tot ca. 1694	Aan de stadsvest* tegenover de vroegere Raamstraat
De Kralingse Molen	Staat op kaart in 1651	Kruising Kortekade, Oudedijk en ‘s Gravenweg
De Roode Leeuw	In 1581 herbouwd. Sinds 1858 niet meer in gebruik als molen	Het vroegere Bolwerk bewesten het Buizengat
De Witte Leeuw	Aangegeven op een kaart van 1623. Afgebrand in 1917.	Aan de Binnenweg en Keerweer
De Lelie	Nog niet genoemd in 1584, staat wel op een kaart van 1623	Bezuiden de Binnenweg, bij de Coolsingel
De Noord	Staat op een kaart van 1562. Afgebrand in 1954.	Oostplein
De Pomp	Staat op een kaart van 1562	Aan het Pompenburg ten noorden van de Botersloot.
Het Wigpen	1583 maar staat niet meer o p een kaart van 1626	Op de zuidwesthoek van de stadsommuring
Geen naam bekend	Staat op kaart van 1562. Afgebroken in 1584.	Tegenover de Oostmolenstraat bij de vest (de latere Nieuwe Haven)
Geen naam bekend	Gebouwd na 1562, doch voor 1623	Tegenover de vroegere Cordewagenstraat ten noorden van de latere molen De Hoop
Geen naam bekend	Staat op een kaart van 1562, op een kaart van 1623 niet meer	Ten zuidoosten van de Oostpoort
Geen naam bekend	Staat op een kaart van 1562	Ten zuiden van de Oostpoort
Geen naam bekend	Staat op een kaart van 1562	Ten zuidwesten van de Delftsepoort
Geen naam bekend	Staat op een kaart van 1562	
Geen naam bekend	Afgebeeld op kaart 1623	Zwarte Paardensteeg
Geen namen bekend	Gebouwd eind 16e-eeuw, begin 17e-eeuw	Een aantal molens ten westen van de Leuvehavenmond

Graanmolens van Rotterdam van vóór 1605.
*Noot: *De stadsvest is de huidige Coolsingel. Bron: Rotteveel.*

Hondenpenningen

In 1802 werd in verband met hondsdolheid door de gemeente Rotterdam een waarschuwing gegeven dat honden aangelijnd moesten worden.[20] Dat jaar werd ook een verordening van kracht voor het instellen van hondenbelasting. Mensen in de ‘onderstand’ (ondersteuning, tegenwoordig: bijstand) mochten geen hond meer houden op straffe van intrekking van de onderstand voor één jaar. De tarieven waren: 3 gulden voor een huishond, 6 gulden voor een stal- of jachthond en anderhalve gulden voor bepaalde waakhonden (bijvoorbeeld bij blekers of pensverkopers). Scheepshonden, mits aan de ketting waren vrij van belasting. Er zijn uitgebreide instructies voor het maken van loodjes die de honden moeten dragen. Hieronder staan tekeningen van een aantal van de eerste Rotterdamse hondenpenningen.

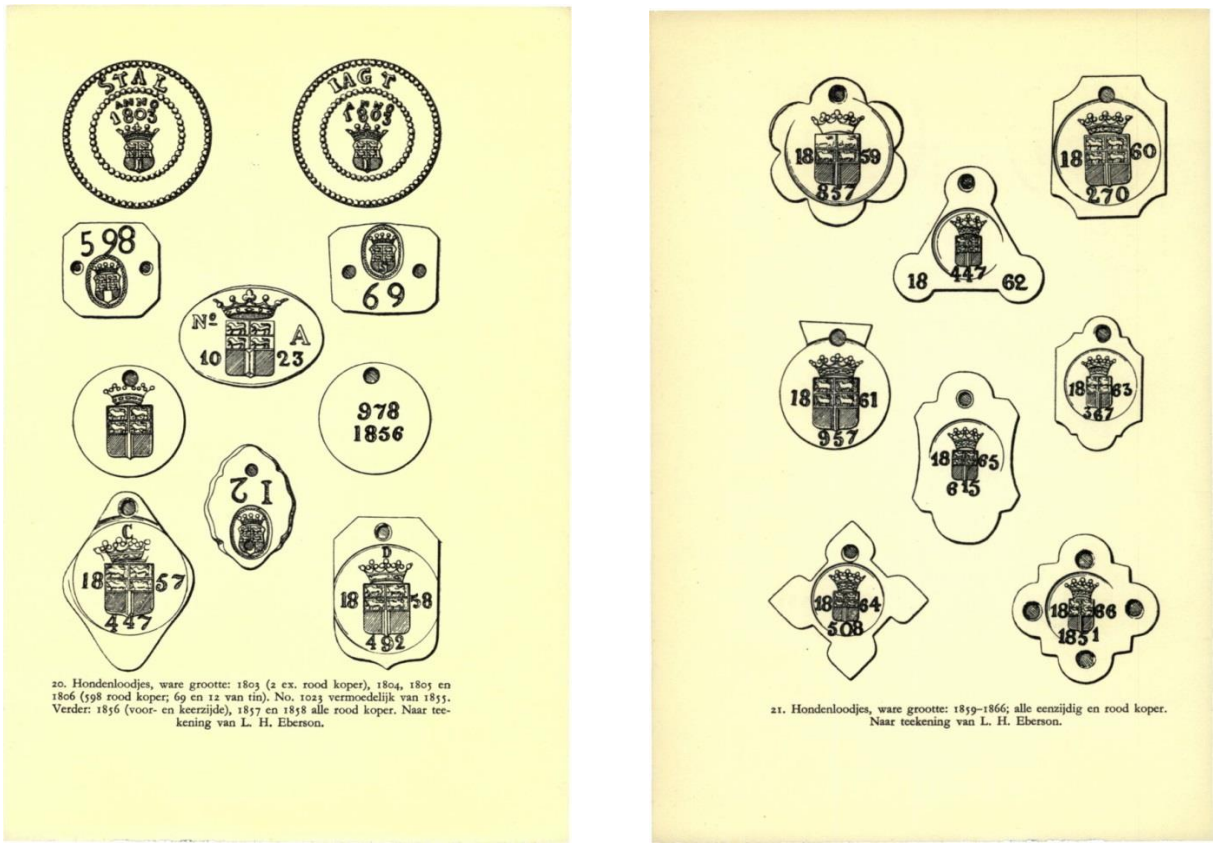

Tekeningen van een aantal Rotterdamse hondenpenningen. Linksboven die van 1803. Bron: Polak.

Na 1 juli 1808 is geen hondenbelasting meer geheven. De volgende verordening aangaande hondenpenningen is van 1853.[21] Per 1 januari 1944 werd de hondenpenning in Rotterdam definitief afgeschaft, *omdat de vroegere voorschriften, waarbij iedere houder van een hond jaarlijks verplicht was een aangiftebiljet in te vullen, waarna hij na betaling van de belasting een metalen kenteeken ontving, niet doelmatig zijn gebleken, althans niet in redelijke verhouding stonden tot de vele werkzaamheden, welke aan het in orde maken en verzenden van de aangiftebiljetten zijn verbonden. Ook het kenteeken, dat als contrôlemiddel is bedoeld, heeft niet tot ’t beoogde resultaat geleid.*[22]

[20] De rest van deze paragraaf is ontleend aan Polak.
[21] Polak, pag. 102.
[22] De Telegraaf, 5-8-1943. Opvallend is dat veel treffers in Delpher op ‘hondenpenning’ in kranten naar de rubriek Gevonden voorwerpen verwijzen.

Er zijn op de site van Museum Rotterdam veel hondenpenningen te vinden van Rotterdam en de gemeenten die destijds nog niet bij Rotterdam hoorden: Overschie, Kralingen en Delfshaven. Overschie is in 1941 geannexeerd door Rotterdam, Kralingen en Delfshaven al eerder in 1895. Na de annexatie zijn er in die gemeenten geen eigen hondenpenningen meer uitgeven. Omdat deze gemeenten nu tot Rotterdam behoren worden ze hier wel meegenomen.

De penningen hebben vele vormen en allemaal (soms op de keerzijde) voorzien van een jaartal en nummer. Elk jaar is een rood- en een geelkoperen versie uitgebracht. Dit waarschijnlijk vanwege het onderscheid tussen enerzijds honden ten dienste van de landbouw of nijverheid en waakhonden en anderzijds alle andere honden. De eerste groep betaalde de helft van het tarief van de tweede groep.[23]

De beide series zijn niet compleet maar soms zijn er afbeeldingen van jaren achtereen. De eerste en de laatste jaren van de penningen in Museum Rotterdam per gemeente zijn:
Rotterdam (61), van 1866 tot en met 1940;
Overschie (3), van 1928 tot en met 1940;
Kralingen (13), van 1879 tot en met 1894.
En Delfshaven (13), van 1872 tot en met 1884.
Tussen haakjes het totaal aantal penningen, dus van geel- en/of roodkoper.

Hondenpenningen uit vlnr Rotterdam, Overschie, Kralingen en Delfshaven. Bron: Museum Rotterdam.

Loodjes en penningen met onbekende functie
Er zijn een paar loodjes en penningen van Rotterdam waarvan de functie niet bekend is.

Er is een penning van de Evangelisch Lutherse Kerk te Rotterdam waarvan niet vaststaat wat de functie was. Het is een loden schijf met daarin een penning geslagen met de tekst: VAN DE *LUYTERS*E DIACONIE BINNEN ROTTERDAM, en het getal 20. Mogelijk is dit een presentiepenning.

[23] Polak, pag. 102.

Penning van lood uit 1741 van de Evangelisch Lutherse kerk te Rotterdam. Bron: Museum Rotterdam.

De volgende afbeelding laat een penning van lood en tin legering zien uit 1753 zien waarvan de functie onbekend is. De diameter is 3,8 cm en toont o.a. de letters HVD. Op de keerzijde een romeinse 1. De penning heeft een gaatje.

Onbekende penning van Rotterdam. Bron: http://www.lodenpenningen-mereaux.be/441395213

De volgende afbeelding toont een penning van 3,1 cm doorsnee van lood en tin legering. De datering is ongeveer eind 19e-eeuw. Op de voorzijde een gekroond wapenschil van Rotterdam met links de letter B. Boven de B staat nog een onleesbare letter of cijfer. Rechts van het wapen de letter C. Zijn dit de initialen van de eigenaar? De keerzijde is blanco.

Penning met wapenschild van Rotterdam.
Bron: http://www.lodenpenningen-mereaux.be/441395213,
ook te vinden op: http://www.koolwaaij.nl/Loodjes/details.aspx?id=I0164

Tot slot nog twee loodjes van Rotterdam waarvan de betekenis niet kon worden achterhaald.

Loodje met het wapen van Rotterdam met erboven het jaartal 1665 in een cirkel. Op de keerzijde een naar links klimmende leeuw binnen een cirkel.
Bron: www.loodjes.nl

Enkelzijdig loodje met een diameter van 33 mm. Bron: www.loodjes.nl

Literatuur

Boom, Dr,. H. ten, Rotterdam aan de vooravond van de reformatie, deel IV, De zorg voor behoeftigen, in Rotterdams Jaarboekje 1987, pag. 193 e.v.

Carmiggelt, Arnold en Patrick Ploegaert, (2015), Van dijk naar slopenwijk, Archeologie onder het Timmerhuis, Rotterdam.

Douwes, P.A.C., (1977), Armenkerk, de Nederlands Hervormde Diaconie te Rotterdam in de 19e-eeuw, Schiedam.

Hasselt, Henk, Introductie van gevonden loodjes, in: The Coinhunter Magazine, nr. 138.

Grivnagozer, (2010) Basiskennis gasmunten en elektriciteitspenningen, op munthunter.nl.

Kussendrager, Allex, (2020), Penningen voor het bruine goud, in: De Beeldenaar, maart / april, pag. 33 e.v.

Kooij, A.J., Catalogus van de Nederlandse betaal-en reclamepenningen, Vriezenveen, 2008.
Oostveen, Jan van, (2017), Textielloden uit de bodem van Rotterdam, BOORnotitie 30, Rotterdam.

Overwater, A.M., (1973), Ruim 300 jaar Rotterdamse loodsdienst, in: Rotterdam's Jaarboekje 1973, pag. 147 e.v.

Polak, Mr. Ernst, (1939), Rotterdamsche hondenpenningen uit vroeger tijd, in: Rotterdamsch Jaarboekje 1939, Rotterdam, pag. 94 e.v.
Poppen, B.D., (2018), Meelloodjes, een 'verborgen' geschiedenis, in: Molinologie, Tijdschrift voor molenstudie, nr. 50, pag. 3 e.v.

Ravesteyn, L.J.C.J., (1899),Het brandwezen te Rotterdam, Rotterdams Jaarboekje, Rotterdam, pag. 7 e.v.

Rotteveel, J. PH. A. Rotteveel, (1969), De Rotterdamse windmolens, in: Rotterdams Jaarboekje, pag. 268 e.v.

Schoor, Arie van der, Stad in aanwas, geschiedenis van Rotterdam tot 1813, Zwolle, z.j.
De Telegraaf, 5 augustus, 1943. Te raadplegen via Delpher.nl

Geraadpleegde websites, (bezocht maart 2020 tot december 2020):

http://www.engelfriet.net
https://www.europese-bibliotheek.nl/
https://www.joodserfgoedrotterdam.nl
http://www.koolwaaij.nl
http://www.lodenpenningen-mereaux.be
http://wiki.muntenenpapiergeld.nl
https://munthunter.nl
https://museumrotterdam.nl
http://www.stationsinfo.nl
https://nl.wikipedia.org
https://www.eindhovenfotos.nl
https://historiek.net/

SCHIEDAM

Van Schiedam zijn weinig loodjes of penningen bekend, bij voorbeeld geen armenpenningen of meelloodjes. Ze zullen er waarschijnlijk wel zijn geweest. Van Schiedam kennen we wel netloden: loodjes om de kwaliteit van visnetten te controleren.

Loodjes en penningen die recht geven op iets

Energiepenningen
Gaspenningen zijn in 1920 in Schiedam ingevoerd. Ze waren te koop bij de gasfabriek, kruideniers, waterstokers en dergelijke. In 1937 werden op de Koemarkt en de Grote Markt automaten neergezet waar men penningen kon kopen. De penningen verdwenen met de komst van het aardgas in de jaren zestig.[1]

Er zijn vier varianten voor Schiedam bekend:
- aluminium;
- messing met knip;
- messing, knip en met stervormig gat, gladde rand, en
- messing, knip en met stervormig gat, ribbelrand.[2]

Aluminium gaspenning Schiedam, 1920. Bron: https://www.catawiki.nl

Actie restauratie molen De Walvisch[3]
In 1998 is een serie van vijf munten uitgegeven ten behoeve van een inzameling voor de restauratie van molen De Walvisch. Alle munten hadden een nominale waarde van 2 ½ euro en werden verkocht ad 5 euro. Ze waren te besteden bij Schiedamse winkeliers. Er zijn munten uitgegeven met afbeeldingen van de molens De Drie Koornbloemen (van 1770), De Nieuwe Palmboom (1781 / 1993), De Vrijheid (1785), De Walvisch (1794) en De Noord (1803).

[1] Ter Brugge, pag. 30.
[2] https://www.catawiki.nl/verzameling/2074347-gaspenning-schiedam-aluminium/i/16966015/v?user=vinyl4u
[3] Beeldbank Stadsarchief Schiedam.

De set munten ten behoeve van de inzameling voor de restauratie molen De Walvisch. Bron: Beeldbank Stadsarchief Schiedam.

Loodjes en penningen als identificatie en controle

Avondmaalspenningen Lutherse Gemeenschap

Er is een avondmaalspenning van de Lutherse Gemeenschap in Schiedam bekend. Op de voorzijde is een olijf- en palmtak door een doornenkroon afgebeeld met als omschrift: Regnum Christi (Rijk of heerschappij van Christus). Op de keerzijde staat een zwaan tussen het jaartal 17 – 64. Omschrift luidt: Candore perennis (bestendig door zuiverheid). De penning heeft een golfrand. Hij is gemaakt van lood, de diameter is 32 mm. De datering is 1764. Er zijn 150 exemplaren geslagen.[4]

Avondmaalspenning Lutherse Gemeenschap Schiedam. Bron: Avondmaalspenning Lutherse gemeenschap Schiedam. http://www.loodjes.nl/Schiedam.html.

Keurloden voor netten[5]

Zeker vanaf 1565 bestaan keurloden voor netten uit Schiedam. Dat jaar vaardigde het stadsbestuur een keur uit waarin de eisen waaraan netten moesten voldoen gedetailleerd waren vastgelegd. De netten gingen naar een keurmeester ter controle van de mazen, de kwaliteit van het garen en of ze goed waren gebreid. Ter goedkeuring bevestigde de keurmeester een lood aan

[4] http://www.loodjes.nl/Schiedam.html
[5] Tenzij anders vermeld komt de informatie uit de volgende paragraaf van Schrickx.

de netten. Ook netten die elders waren gemaakt en in de stad werden gebracht om daar te worden verkocht, moest men laten keuren. Er werden vier keurmeesters aangesteld, aangeduid met de letters A, B, C en D. Deze letters werden op het lood aangebracht, zodat bekend was wie de netten had gecontroleerd. De keurmeesters waren vaak vrouwen, omdat vrouwen ook de netten maakten. Keurloden van Schiedamse netten kregen drie nachtglazen (zandlopers waarmee 's nachts de tijd werd gemeten), netten van buiten de stad één nachtglas. De zandlopers waren soms gestileerd tot een staande rechthoek met een punt in het midden.[6] Loden met drie nachtglazen zijn op diverse plekken bij archeologische opgravingen gevonden, o.a. in Enkhuizen en omgeving. Loden met één nachtglas zijn niet bekend.

Keurloden voor netten uit Schiedam zijn gevonden bij Schrickx, Van Oostveen[7] en Van Laere en in het Archeologisch en Bouwhistorisch depot van de gemeente Vlaardingen. Naast ronde zijn er ook vierkante keurloden. Op sommige loden staan de letters E, F(?) en G. Dit kan betekenen dat er (later) meer keurmeesters aangesteld zijn.

Keurloodjes voor netten van Schiedam. Bron: Schrickx.

Loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting

Hondenpenningen
Museum Schiedam heeft twee collecties hondenpenningen. Ze bestrijken een periode van 1863 tot en met 1943, totaal 79 jaar. Het laatste exemplaar is van 1943, waarschijnlijk het laatste jaar dat de penningen gebuikt zijn. Van beide collecties samen zijn 48 verschillende exemplaren aanwezig. Sommige jaren waren twee modellen in omloop. Mogelijk heeft dit te maken met het verschil in heffing voor huishonden en stal-, jacht- en waakhonden, zoals dat ook elders het geval was.

Er zijn een paar motieven die in de hondenpenningen van Schiedam regelmatig terugkomen. Het motief wordt dan enige jaren gebruikt en zijn de modellen en / of het metaal van de penning anders.

---

[6] Van Laere 2019.
[7] https://janvanoostveenblog.wordpress.com/keurloden-schiedam/

Veel gebruikte motieven zijn:
- een ‘hoed’;
- een rechthoek met golvende bovenkant;
- twee cirkels met daartussen SCHIEDAM en het jaartal;
- een rechthoek met daarin het jaartal, of
- een naar links of rechts lopende hond, of kijkende hondenkop.

Zie de volgende afbeeldingen.

Enkele veel voorkomende motieven op Schiedamse hondenpenningen. De penningen zijn respectievelijk van de jaren 1912, 1918, 1932 en 1935 (2x).

Historische bronnen

Lakenloodjes[8]

De lakenindustrie in Schiedam bestond al in de 13e-eeuw. In de 15e-eeuw exporteert Schiedams veel laken. Aan het einde van die eeuw is er weinig meer over van de lakenindustrie in Schiedam. Die leeft weer op in de tweede helft van de 16e-eeuw met de komst van Vlamingen. Schiedam had twee volmolens. Net als Rotterdam heeft Schiedam (blauw)ververs gekend. Loden van de Schiedamse lakenindustrie zijn niet bekend.

Onbekend

Museum Schiedam heeft een collectie plaatjes waarvan de betekenis onbekend is. Zie de volgende afbeelding. De vorm is ovaal, de lengte 4 cm en de breedte 2,9 cm. Ze zijn gemaakt van ijzer, geel- of roodkoper. Op het plaatje staat SCHIEDAM, een nummer en een jaartal. Aan de boven- en onderkant zitten twee gaatjes, mogelijk om het plaatje ergens op te timmeren, bijvoorbeeld een houten (jenever?)vat. De plaatjes zijn dun, zodat de achterkant de doordruk is van de voorkant. De jaartallen lopen van 1863 tot en met 1898.

[8] Informatie voor deze paragraaf komt van Van Oostveen.

Een onbekend plaatje uit Schiedam.

Graanpenningen

Zoals we in de Inleiding hebben gezien, werden tot 1605 graanloden gebruikt om de impost op het malen van graan te voldoen. Had een plaats een graanmolen eind 15e-eeuw, dan zouden er dus graanloden van die plaats moeten zijn. De volgende tabel geeft de korenmolens van de Schiedamse korenmolens van vóór 1605.

Naam	**Bouwjaar**	**Lokatie**
Suytwintcorenmolen	1383 of eerder	ergens tussen de Hoogstraat en de Groenendaal
Noortcorenmolen	voor 1446	op de Noordvest bij het St. Annazusterhuis
Rosmolen	1580 of eerder	aan de Westvest
Westmolen	1580	aan de Westvest
Oude Volmolen	1596	aan de Vlaardingerstraat-westzijde nabij de Vlaardingerpooort
Clopmolen	1598	op het bolwerk buiten de Kethelpoort
korenmolen van Symon Bouman	verplaatst in 1608	onbekend

Schiedamse korenmolens van voor 1605.
Bron: https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&nummer=168

Literatuur

Brugge, Jeroen ter, (2014), Gaspenningen in Schiedam … en in Vlaardingen, in: Musis, 1 maart 2014, pag. 30 – 31.

Laere, R. Van, (2019), Loden zegels & Verzegelingen, Loden Zegels & Verzegelingen. Eerste hulp bij identificatie, Limburgse Studies, Wijer, (2 delen).

Oostveen, Jan van, (2017), Textielloden uit de bodem van Rotterdam, BOORnotitie 30, Rotterdam.

Schrickx, C., (2016), Keurloden van haringnetten, in Westerheem, 2016 nr. 3 pag. 137 e.v.

Wit, de A., (2005), Zeemansvrouwen aan het werk, De arbeidsmarktpositie van vrouwen in Maassluis, Schiedam en Ter Heijde (1600 – 1700). In: Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis, 2005, nr. 3, pag. 60 – 80.

Websites (bezocht maart 2020 tot december 2020):

https://beeldbank.schiedam.nl/
https://www.catawiki.nl
https://janvanoostveenblog.wordpress.com/keurloden-schiedam/
www.loodjes.nl, de website van Allex Kussendrager over bakenloden en andere loden penningen met een tijdelijke betaalfunctie.
https://www.marktplaats.nl
https://www.molendatabase.org/

VLAARDINGEN

De beroemdste penning van Vlaardingen is de Geuzenpenning. In de aanloop naar de 80-jarige oorlog met Spanje boden ongeveer 200 ongewapende edelen regentes Margaretha van Parma op 5 april 1566 te Brussel een smeekschrift aan tegen de inquisitie.[1] Haar raadsman Karel van Berlaymont stelde haar gerust en zei: het zijn maar bedelaars, 'des geux' in het frans. De edelen namen de naam geus over. Om te mogen bedelen in steden had je toestemming nodig, een bedelpenning. Beeldhouwer Jacques Jonghelinck zag hier wat in en ontwierp een matrijs om geuzenpenningen te slaan. Het idee sloeg aan en sindsdien tooiden vele opstandige edelen zich met een geuzenpenning. Wie het kon betalen van verguld zilver, en anders van lood.[2]

Misschien zou je deze penning een penning om je te identificeren kunnen noemen. Maar de originele versie komt niet uit Vlaardingen en de Vlaardingse versie is een ereteken. Zo valt deze fraaie penning buiten dit onderzoek. Er zijn wel diverse andere loodjes en penningen in Vlaardingen uitgegeven. Onder andere de volgende bronnen zijn gevonden: het Archeologische en Bouwhistorische depot van de gemeente Vlaardingen, Museum Vlaardingen en Streekmuseum Jan Anderson. Ook op een aantal internetsites staan penningen of loodjes van Vlaardingen.

Loodjes en penningen die recht geven op iets

Energiepenningen[3]
Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht hadden vanaf 1859 gezamenlijk een gasfabriek. De fabriek werd geëxploiteerd door J.F. de Groot, die zich verplichtte een gasnetwerk aan te leggen inclusief een verlichtingsnet met gaslantaarns. De fabriek was gelegen aan de Hoflaan, vlakbij de Oude Haven en kon zo met steenkolen worden bevoorraad. Tot 1947 bleef de fabriek in functie.[4]

Eerst waren de gaspenningen van koper. In juli 1946 werden de koperen gaspenningen vervangen door aluminium penningen.[5]

Een aluminium gaspenning van de gemeente Vlaardingen. Bron: Catawiki, april 2020.

Overige tokens

Parkeerpenning
In Vlaardingen zijn penningen uitgegeven door de BV Parkeergarage. De datering is circa 1985 - 1990. Aan beide zijden staat BV PARKEERGARAGE VLAARDINGEN. De penning heeft een gat in het midden, is gemaakt van roestvrij staal.

---

[1] https://nl.wikipedia.org/wiki/Smeekschrift_der_Edelen
[2] Van der Pols, pag. 149.
[3] Er is ook een elektriciteitspenning van Vlaardingen bekend (Kooij nummer EL067)
[4] Ter Brugge, pag. 31
[5] Struijs (1997), p. 75.

Parkeerpenning Vlaardingen. Collectie Museum Vlaardingen.
Bron: https://www.maritiemdigitaal.nl/index.cfm?event=search.getdetail&id=106005139

Waardepenning Hollandia
De volgende afbeelding laat een Waardepenning Hollandia Restitutie zien. De waarde is 1 (cent), hij is gemaakt van vernikkeld zink en heeft een doorsnee van 18 mm.

Waardepenning Hollandia Restitutie. Bron: http://www.mevius.nl/gildenpenn..htm.

Er zijn meerdere van deze penningen bekend van de Coop. Verbruiks- en Winkelvereniging.[6] Ze zijn enkelzijdig, met als tekst HOLLANDIA RESTITUTIE in de buitenring en met de waarde in de binnencirkel.
Er zijn de volgende variaties bekend:

1. ½ cent, achthoekig, 15 mm, verzinkt nikkel;
2. 2. 1 cent, rond, 18 mm, verzinkt nikkel, en
3. 3. 1 cent, rond, 17 mm, koper/nikkel.

Waarschijnlijk zijn het een soort spaarpenningen die je bij de boodschappen kreeg en later kon verzilveren, in cash of goederen. Kooij classificeert de penning als van Vlaardingen.[7] Er waren echter in meer plaatsen in Nederland met een verbruiks- en winkelverenigingscoöperatie met de naam Hollandia. Zo is er een gelegenheidspenning van Hollandia uit 1898 met de plaatsnamen Purmerend, Vlaardingen en Bolsward. Het is daarom de vraag of dit een echte Vlaardingse penning is.

De Flardiga munt[8]
Vlaardingen heeft in een ver verleden een eigen muntslag gehad. Dat blijkt o.a. uit een munt die is gevonden in Zweden en in eigendom is van het koninklijk muntkabinet (Kungliga Myntkabinettet) te Stockholm. De munt is uitgeleend aan het Museum Vlaardingen en is daar te bewonderen.
De munt is gedateerd van 1070 tot 1090 tijdens het bewind van graaf Dirk V (1061 – 1091. Op de voorzijde staat een borstbeeld met een gepunte gravenmuts met opstaande rand en om de schouders en hals een mantel en mantelspeld. Het omschrift tussen parelranden beginnend met een kruis luidt: + comes (graaf). De keerzijde heeft een punt-cirkel symbool in het hart van een (lichtend) kruis. Het kruis eindigt in drie punten.

[6] De informatie over deze penningen komt van een e-mail van Allex Kussendrager dd 1-4-2020.
[7] Kooij. Ik heb de publicatie nog niet kunnen inzien.
[8] Voor de beschrijving zie Cruysheer 2014. Zie ook De Ridder 2020.

Het omschrift tussen parelranden luidt: FLARDIGA.

Replica van de Vlaardingse munt.
Foto: Collectie Archeologisch en Bouwhistorisch depot Gemeente Vlaardingen.

Voor het evenement Terug naar Flardiga in 2008 is een replica is gemaakt van vernikkeld messing en is met een diameter van 24 mm, tweemaal zo groot als de originele. Hij heeft gediend als betaalmiddel tijdens het evenement.

Kroepoekfabriek
Poppodium De Kroepoekfabriek heeft in de periode van 2013 tot 2017 metalen tokens gebruikt om consumpties mee te betalen.

Loodjes en penningen als identificatie en controle

Armenpenningen
Het Museum Vlaardingen heeft een collectie ‘armenpenningen’. Deze penningen werden door de Diaconie van de Nederlands Hervormde Gemeente te Vlaardingen in de 19e- en 20e-eeuw aan de minder bedeelden verstrekt. Tijdens de godsdienstoefeningen moesten ze die in het collectezakje deponeren ten teken dat ze de dienst hadden bijgewoond. Het zijn dus eigenlijk presentatiepenningen. De 67 zinken en 11 koperen penningen in de collectie van Museum Vlaardingen zijn opgeborgen in twee doosjes met deksel. De keerzijdes zijn onbewerkt.[9]

Er zijn twee vormen: de ene soort is ovaalvormig met in het midden een gat. Deze serie van 67 stuks is van zink. Boven het gat staan de letters VD (Vlaardingen), eronder een nummer. De inscripties zijn er met puntjes ingeslagen. De nummers lopen van 3 tot en met 116. Niet alle nummers zijn aanwezig, er zijn ook geen dubbele nummers. Sommige zinken penningen zijn besmeurd: met pruim of rode bes? De afmetingen van deze penningen zijn: lengte 5,5 cm, de breedte 4.0 cm.

[9] Zie ook: https://www.maritiemdigitaal.nl/index.cfm?event=search.getdetail&id=106006398

De zinken armenpenning Vlaardingen. Links een schoon, rechts een besmeurd exemplaar. Bron: Museum Vlaardingen.

Een andere set van elf penningen is vierkant met afgeslepen hoeken. Bovenaan in het midden zit een gat. Ze hebben alleen een cijfer en zijn van geelkoper. De lengte van deze penningen is 3,8 cm, de breedte 2,7 cm.

Een koperen armenpenning Vlaardingen. Bron: Museum Vlaardingen.
Het laagste nummer is 4, het hoogste 49. Ook hier ontbreken nummers en zijn er geen dubbele nummers. De beide series vullen elkaar niet aan. Sommige nummers komen in beide series voor.

Brandspuitpenningen
Er zijn keuren van Vlaardingen betreffende brandspuiten, onder andere van 1741 en van1781.[10] De keur van 1741 gaat over het spuiten zelf, die van 1781 gaat over preventieve maatregelen om brand te vermijden. In geen van beide keuren wordt gesproken over brandpenningen. In 1795 komt een nieuwe keur. Er zijn in die jaren vier slangenbrandspuiten. Zij stonden in de spuithuisjes aan de Waalstraat (de grote en de kleine spuit), de Afrol (de middelspuit) en bij de touwbaan in de Baansteeg (de baanspuit). Totaal waren hier 360 mensen bij betrokken, 14% van de totale bevolking.

In 1797 brandde de stadskorenmolen af. Tijdens het blussen ontstond verwarring door ‘het eigendunkelijk wegnemen van stukken tot de brandspuit behorende’. Dit moest in de toekomst

[10] Zonder titel, SAV, inv. nr. 54.

worden vermeden. De brandspuiten en toebehoren kregen elk een eigen kleur: wit, zwart en rood. Ook de brandspuithuisjes kregen de kleur van de spuit.[11]

Door de stadsuitbreidingen kwamen er in de 19e-eeuw zes draagbare spuiten bij. Deze spuiten werden aangegeven met de eerste zes letters van het alfabet. Deze spuiten hebben tot 1886 dienstgedaan.

In 1857 voerde de brandweer van Vlaardingen nieuwe onderscheidingstekens in. Zo kreeg de opperbrandmeester een witte stok met daarop een vergulde bal. Brandmeesters kregen een houten bord op de gevel van hun huis waarop een brandemmer was geschilderd, de naam van hun brandspuit en hun functie (B M, brandmeester). De hoofdlieden droegen een witte band om hun hoed. Het overige personeel had een blikken plaatje dat de letter en kleur vermeldde van de brandspuit waartoe men behoorde. Dit plaatje droeg men met een band om de linkerarm. De onderscheidingstekens moesten op straffe van een boete worden gedragen.[12]

In 1907 kreeg Vlaardingen een motorspuit en werden nieuwe onderscheidingstekens ingevoerd. De spuiten kregen in het vervolg een nummer. De opperbrandmeester droeg in functie nu een ovaal zilveren plaatje van 65 bij 37 mm met het opschrift OPPERBRANDMEESTER. Voor de twee assistent-opperbrandmeesters waren er soortgelijke onderscheidingstekens in roodkoper met het opschrift KOMMANDEUR. De brandmeesters kregen een geelkoperen plaatje van 52 mm doorsnee met het opschrift BRANDMEESTER SPUIT …, de hoofdlieden eenzelfde plaatje van 45 mm met opschrift SPUIT … De overige manschappen kregen een zwarte band om de linkerarm met daarop gebonden een geëmailleerd plaatje met het opschrift SPUIT ….

Vlaardingse brandspuitpenning van een hoofdman. Bron: Museum Vlaardingen. Armschilden Luchtbeschermingsdienst

In de Tweede Wereldoorlog was de Vlaardingse brandweer deel van de al voor de oorlog opgerichte plaatselijke luchtbeschermingsdienst. Die dienst moest de bevolking wijzen op de gevaren van vijandelijke luchtaanvallen. In de oorlog controleerde de dienst bijvoorbeeld of men zich hield aan de verduisteringsvoorschriften. De volgende afbeelding geeft een paar voorbeelden van armschilden van de luchtbeschermingsdienst te Vlaardinger-Ambacht. Deze wijken af van de veel voorkomende schilden zoals die in bijvoorbeeld Rotterdam zijn gebruikt. De schilden van Vlaardinger-Ambacht zijn rechthoekig of hartvorming.

[11] Assenberg en Van der Hoek, pag. 55 56.
[12] Verhulst 1990, pag. 50 – 51 en

Plaatjes van de L.B. / L.B.D van Vlaardinger-Ambacht. Bron: Museum Vlaardingen.

Personeelspenningen, gereedschapspenningen

Van Vlaardingen is een personeelspenning bekend van scheepswerf A. de Jong. In 1877 koopt Albert de Jong een gedeelte van een scheepswerf in Scheveningen. Achttien jaar later, in 1895, neemt hij vijf Vlaardingse scheepswerven over waar ze stalen loggers bouwen. In 1966 werd de werf gesloten.[13] De werven lagen bij het Buizengat. Daar en aan de overkant aan de Hoflaan lagen vanaf het midden van de 18e-eeuw vele scheepswerven, onder andere Dammes Erve, werf De Hoop, de werf van de Gebr. van der Windt en De werf van Pronk. Deze lagen aan de Kortedijk zijde van het Buizengat. Aan de Hoflaan, zat de gelijknamige Hoflaanwerf van de firma S. van Gijn en Zoon, later Verwey en Co. en uiteindelijk overgegaan in de scheepswerf van A. de Jong N.V. Deze laatste bezat ook nog twee hellingen aan de Kortedijk.[14] Mogelijk hebben de andere werven ook dit soort personeelsloodjes gebruikt.

Personeelspenning van scheepswerf A. de Jong. Bron: Museum Vlaardingen.

Loodjes als verzegeling

Meelloodjes

Er zijn diverse meelloodjes uit Vlaardingen bekend, met name van de meelfabriek Van Dusseldorp.[15] In 1843 kwam Johannes Dusseldorp naar Vlaardingen en kocht daar de molen De Bonte Os op de hoek van de Galgkade en Westhavenkade. In 1846 ging de molen over naar zijn zoons Adriaan Martinus en Corstiaan Gerrit. In 1849 begon de bouw van een tweede molen aan de Westhavenkade: molen De Hoop. Ze bouwden in 1851 de stoompelmolen De Rijsthalm om ook op windstille dagen te kunnen produceren. De firma Gebroeders Dusseldorp wordt in 1872 ontbonden als Adriaan Martinus besluit om zich geheel op de meelfabricage te gaan richten. Stoompellerij De Rijsthalm, het pakhuis De Leeuw, het woonhuis, het kantoor en molen De

[13] https://dejong.nl/over-ons/historie/
[14] http://www.geschiedenisvanvlaardingen.nl/verhalen/locaties/buizengat
[15] De volgende alinea is grotendeels letterlijk overgenomen van https://fabriekofiel.com/vlaardingen/

Bonte Os komen in handen van Corstiaan Gerrit, terwijl zijn broer Adriaan Martinus aan de Westhavenkade een stoommeelfabriek laat bouwen, genaamd De Maas. In de nieuwe firma A.M. van Dusseldorp & Co participeren ook Adriaans zoon Piet en neef Johannes. Omdat het water van de Buitenhaven niet toegankelijk was voor zeeschepen besloot men in 1912 aan de Brielsekade in Rotterdam een nieuwe meelfabriek te beginnen. Voor het benodigde kapitaal richtten Jan, Piet en Arie van Dusseldorp de naamloze vennootschap Stoommeelfabrieken De Maas v.h. A.M. Dusseldorp & Co. op en gingen hier samen het bestuur van vormen. Uiteindelijk is deze fabriek opgegaan in het graan verwerkend bedrijf Meneba, momenteel gevestigd in onder andere Rotterdam aan de Brielselaan.

Van de meelfabriek Dusseldorp zijn meerdere loodjes bekend. Er zijn een paar aanwezig in Streekmuseum Jan Anderson en ook op internet zijn ze te vinden. Op de voorzijde staat langs de rand A.M. DUSSELDORP & CO. en in het midden horizontaal VLAARDINGEN. Op de keerzijde staat de naam van een maand en een nummer, in de ons bekende gevallen een 0 of een 1. Het cijfer 0 of 1 heeft met de kwaliteit van het meel te maken. Een loodje van Streekmuseum Jan Anderson is nog bevestigd aan het touwtje dat aan de meelzak vastzat. De loodjes van het Streekmuseum Jan Anderson zijn gevonden bij Beilen in Drenthe waar ze door een detectoramateur zijn gevonden in de compost die over het land was uitgespreid.

Meelloodje van meelfabriek A.M. Dusseldorp te Vlaardingen. Bron: Poppen, pag.13.

Meelloodje van meelfabriek A.M. Dusseldorp en Co. te Vlaardingen met touw.
Bron: Streekmuseum Jan Anderson. Foto's: Streekmuseum Jan Anderson.

Douanezegels
De volgende afbeelding geeft een voorbeeld van een douanezegel van Vlaardingen.

Douanezegel Vlaardingen. Bron: Museum Maassluis.

Loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting

Hondenpenningen
Met ingang van 1835 is in Vlaardingen hondenbelasting geheven. Vrijgesteld waren *vreemde schippers wiens honden aan boord blijven en binnen hetzelfde vastleggen en de doortrekkende vreemdelingen die hunne hond vastgebonden houdt.* [16]
In artikel 4 staat dat de Gemelde Ontvanger *daarvoor een gezegeld bewijs [zal] afgeven, met bijvoeging van een duidelijk kenmerk, hetwelk door den eigenaar of houder aan den halsband, waarmede ieder' hond moet zijn voorzien, waarvoor deze belasting wordt betaald, vastgemaakt moet worden en steeds daaraan hangen blijven; zonder aan hetzelve eenige verandering te mogen maken.*

De kenmerken, de hondenpenningen dus, worden in alle volgende verordeningen genoemd. In 1924 niet meer. Er is van 1923 nog een hondenpenning bekend, van 1924 of later niet. We mogen dus aannemen dat in Vlaardingen de hondenpenning in 1924 is afgeschaft. De belasting bleef.

Van enkele jaren zijn penningen bekend van hetzelfde ontwerp, maar van verschillende metalen: rood- en / of geelkoper en / of zink. Of het soort metaal een betekenis had is niet bekend.

Gedurende een aantal opeenvolgende jaren hadden de penningen min of meer hetzelfde ontwerp, afgezien van de vorm. Van 1879 tot en met 1909 (behalve 1908) hadden alle bekende penningen het wapen van Vlaardingen met links en rechts een deel van het jaartal en een nummer op de voorzijde. Dan volgt een aantal jaren met alleen het jaartal en het nummer en van 1917 tot en met 1920 twee cirkels met daarin VLAARDINGEN en het jaartal. In 1921, 1922 en 1923 stond op de voorzijde het jaartal, VLAARDINGEN en een nummer.

Enkele hondenpenningen uit Vaardingen. Bron: Museum Vlaardingen.

Ook Vlaardinger-Ambacht, dat tot 1941 een zelfstandige gemeente was, hief belasting op het houden van honden. De schaarse bronnen maken geen melding van het uitreiken van een kenmerk hiervoor. Er zijn ook geen voorbeelden bekend. Dit wil uiteraard niet zeggen dat er geen hondenpenningen van Vlaardinger-Ambacht zouden zijn geweest.

Museum Vlaardingen heeft een grote collectie hondenpenningen van Vlaardingen uit de jaren 1879 tot 1923. Ook Streekmuseum Jan Anderson heeft er een aantal.

[16] Ordonnantien 1814 – 1837, pag. 39.

Onbekend

Van Vlaardingen is een penning bekend waarvan het gebruik onbekend is, zie de volgende afbeelding. Kussendrager vermoedde dat het geen ontgrondingpenning was zoals in de omschrijving van de veilingcatalogus[17] stond[18], maar een brandspuitpenning.[19] Het is een éénzijdige loden penning met een diameter van 71 mm. Afgebeeld zijn een wapenschild en banderol met naam VLAERDIИG. Opmerkelijk is dat de tekens N: 1 zijn opgegoten en niet ingeslagen zoals gebruikelijk én de N is retrograde Er loopt een slang van onder naar boven toe, moeilijk te zien met de doorboring, maar mogelijk dat de ene slang de andere opeet. Dit thema komt vaker voor op brandspuitpenningen.[20]

Loden penning van Vlaardingen, gebruik onbekend. BRON: www.loodjes.nl

Er zijn ook argumenten dat dit wel ontgrondingspenning is. Hiervoor zijn twee redenen. In de eerste plaats lijkt de klimmende leeuw op deze penning op de leeuwen afgebeeld op ontgrondingspenningen uit de 18e-eeuw, zoals die van Rotterdam, Gorkum, Dordrecht, en Delft. In dit onderzoek zijn geen andere penningen gevonden met een klimmende leeuw. Op loodjes.nl. komen ze ook voor op bakenloden, met name in Zeeland, de kop van Noord-Holland: Amsterdam, Haarlem, Muiden(?), Enkhuizen, Edam en Hoorn en de Liesche (Adelijse) Gors (bij Klundert).

In de tweede plaats omdat per 1 januari 1819 een keur ingaat voor Vlaardingen die betrekking heeft op turf. Deze luidt
Geen Turftonster of Zakkendrager zal vermogen eenige Turf te tonnen of te verwerken, dan na dat alvorens het impost-biljet aan hun zal zijn getoond; en zullen diensvolgens de Turftonsters, alvorens eenig werk te beginnen, het lood bij den Ontvanger van dezen Impost moeten afhalen, en aan denzelve opgeven het nummer van hun plank, den naam van den Schipper uit wiens schip of schuit zij de Turf zullen moeten halen, alsmede de plaats alwaar; en zullen zij voorts, na gedaan werk, verpligt zijn, in eigen persoon, aan den Ontvanger opgave te doen, van de hoeveelheid der tonnen Turf door hun verwerkt, en als dan hun lood terug moeten geven.[21]

De vraag is vervolgens waar die klimmende leeuw vandaan komt. De klimmende leeuw staat op het wapen van Vlaardingen, maar lijkt ook sterk op de leeuw in het wapen van Oranje-Nassau. Het schild op de ontgrondingspenning van Rotterdam toont het gehele wapen van Oranje-Nassau zoals dat was van 1702 tot 1806.[22] Er zijn bakenloden bekend van Zeeland en de Zuiderzee van de 18e-eeuw tot begin 19e-eeuw met het wapen van Prins Willem V of de

[17] MPO veiling 46, 23 mei 2015, lot # 6331, nu MvdB.
[18] Kussendrager 2020.
[19] Kussendrager en Van der Harst pag. 10
[20] E-mail Allex Kussendrager, 10-7-2020.
[21] Ordonnantie volgens welke binnen de stad Vlaardingen zal worden geheven eene belasting op turf.
[22] https://nl.wikipedia.org/wiki/Wapen_van_Nassau#Wapen_van_Oranje-Nassau_van_1702_tot_1806

letters PWDV / PWV (Prins Willem de Vijfde).[23] Het wapen van Prins Willem V verdween van de (baken)loden tijdens de Franse overheersing.[24] Mogelijk heeft dit te maken met directe bemoeienissen of investeringen van Prins Willem V bij de bebakening respectievelijk de ontvening in genoemde regio's. Of de bovenstaande penning van Vlaardingen ook betrekking heeft op Prins Willem V is nog onduidelijk.

Bovengenoemde twee mogelijkheden sluiten andere niet uit. Kussendrager meldt dat de vissers van Maassluis en Vlaardingen enkele zeegangen zelf afbakenden tijdens het visserijseizoen.[25] Moesten anderen bakengeld betalen? Waarschijnlijk heeft de penning niet met de kerk te maken. Ook een tolpenning is niet uit te sluiten.

Historische bronnen
In de keuren van de gemeente Vlaardingen zijn enige schriftelijke bronnen te vinden die erop wijzen dat er diverse penningen of loden zijn gebruikt.

Graanpenningen
Van der Harst en Kussendrager[26] melden dat mogelijk ook in Vlaardingen graanpenningen zijn gebruikt.

In de handvesten en octrooien uit 1772 van de stad Vlaardingen is een ordonnantie met de volgend tekst te vinden[27]: *Item foo en fal nyemant van onfe poorters ofte de genen die binnen der stede woonachtig fyn eenoch coren ter molen brengen off duen brengen dear men excus off fschuldich is, fy en fullen dat loot van den Excyfenaer daer mede fenden off brengen ende die excys daer off betalen.*

Uit deze tekst komt naar voren dat niemand binnen de stad koren naar de molen mocht brengen zonder een lood. Verder in de tekst wordt nogmaals verwezen naar een loodje, namelijk dat de molenaar of knecht geen koren aan mocht nemen zonder lood: *Soo en fal die molenaer noch fyn knecht geen kooren op die molen ontfangen noch laten comen fy en fullen dat loot van den Excyfenaer daer mede ontfangen.*[28]

Kussendrager en Van der Harst concluderen dat het er op lijkt te wijzen dat in 1772 nog gebruik werd gemaakt van loodjes bij de impost op het gemaal. Een andere mogelijkheid is dat een oude tekst is aangehaald om de rechten van impost voor de stad Vlaardingen te rechtvaardigen. Hiermee is wel aangetoond dat in de stad Vlaardingen in het verleden graanloodjes in gebruik zijn geweest.

Graanloden waren echter al in 1605 landelijk afgeschaft en zullen in 1772 dus ook niet meer in Vlaardingen gebruikt zijn. De geciteerde passage moet derhalve duiden op het gebruik van graanloden in het verleden. Vlaardingen had vóór 1605 een graanmolen, de Stadskorenmolen. Het is een voorloper van de huidige Aeolusmolen. De eerste vermelding is in 1406.
Alle andere molens van Vlaardingen waren industriemolens of molens om het waterpeil in de vele polders te reguleren.[29]

---

[23] Zie http://www.loodjes.nl/Afbeeldingen.html, http://loodjes.nl/CZP.html en http://www.lodenpenningen-mereaux.be/442453492
[24] E-mail Allex Kussendrager 24-4-2021.
[25] Kussendrager 2021 pag. 35. Zie wat betreft Maassluis (1614) ook Blom, bijlage 22, pag. XLV.
[26] Overgenomen van Kussendrager en Van der Harst, pag. 10.
[27] Gaillard 1772, pag. 347.
[28] Gaillard 1772, pag. 348.
[29] Assenberg en Van der Hoek, pag. 166.

Loden voor steenkool
Bijzonder is een lood voor steenkool voor Vlaardingen dat inging in 1835. In dit onderzoek is nergens een lood op kolen gevonden. Wel noemt Brood een belasting op steenkool in 1816 in Drenthe.[30] Of die belasting met loden werd geïnd is niet bekend. Overigens bestaat er uit milieu overwegingen heden ten dage nog steeds een belasting op kolen in Nederland.[31]

Het keur dienaangaande in Vlaardingen uit luidt:
Geen Meter of Zakkendrager zal vermogen eenige Kolen te meten of te verwerken, dan na dat alvorens het impost- of consent biljet aan hem zal zijn getoond; en zullen diensvolgens de Meters, alvorens eenig werk te beginnen, het lood bij den Ontvanger van dezen Impost moeten afhalen, en aan denzelven opgeven het nummer van hun plank, den naam van den Schipper uit wiens schip of schuit zij de Kolen zullen moeten meten, alsmede de plaats alwaar; en zullen zij voorts, na gedaan werk, verpligt zijn, in eigen persoon, aan den Ontvanger opgave te doen, van de hoeveelheid, door hen verwerkt, en als dan hun lood terug moeten geven.[32]

Keurloden voor netten
Netloden zijn loden die aangeven dat de haringnetten door keurmeesters zijn gekeurd op grootte en kwaliteit. Er zijn geen voorbeelden van keurloden voor netten van Vlaardingen bekend. Wel zijn er keuren van de gemeente Vlaardingen waarin gesproken wordt over het keuren en loden van netten. De vroegste keuren gaan over het loden van netten van ongeveer 1600. Later volgen keuren over het breien van haringnetten, het tellen, loden, het garen in 1620,1714, 1737, 1746 en 1747.[33]
Er zijn geen afbeeldingen van Vlaardingse keurloden voor netten bekend. We weten door de genoemde keuren wel dat ze voor Vlaardingen hebben bestaan.

Lakenloodjes
Er zijn van Vlaardingen geen lakenloodjes bekend. Wel weten we uit historische bronnen dat er in de eerste helft van de 14e-eeuw een wanthuis of lakenhal in Vlaardingen is geweest. Verburg situeert het wanthuis op of in de buurt van de Markt. [34] Het is dus waarschijnlijk dat er ook Vlaardingse lakenloodjes zijn geweest.

Vleesloden [35]
Over de omzet van slagers moest belasting worden betaald. Dat gebeurde door een keurmeester die de waarde van een te slachten koe schatte. Van die waarde werd een bepaald percentage als belasting geheven. Tot 1941 heeft dit systeem in Vlaardingen gefunctioneerd. In de staart van de koe werd een lood met een lange verbindingsstrip bevestigd. De koe was dan ‘gelooid’. Van Vlaardingen zijn geen vleesloden bekend.

---

[30] Brood pag. 188.
[31] http://verhalenwiki.nl/index.php?title=Turftonster#Brabantse_Turfmarkt_te_Delft .https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/overige_belastingen/belastingen_op_milieugrondslag/tarieven_milieubelastingen/tabellen_tarieven_milieubelastingen?projectid=6750bae7-383b-4c97-bc7a-802790bd1110
[32] Ordonnantie volgens welke binnen de stad Vlaardingen zal worden geheven eene belasting op buitenlandsche en binnenlandsche steenkolen.
[33] Zie SAV inv. nrs. 52, 53 en 54.
[34] Verburg 2000, pag. 64.
[35] Van Hees, pag. 72.

Literatuur

(SAV: Stadsarchief Vlaardingen)

Eerste keurboek der stede Vlaardingen 1582 - 1608, SAV inv. nr. 52. Keuren over netten.

Tweede keurboek der stede Vlaardingen sedert den jaare 1608 tot den jaare 1698, SAV inv. nr. 53, april 1620 pag. 141 en juli 1626 pag. 249 e.v. Keuren over het breien van netten.

Assenberg, Frans en Arie van der Hoek, (2012), Het Vlaardings Molenboek, Een overzicht van alle windmolens in Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht, Vlaardingen.

Blom, S, (1948), Geschiedenis van Maassluis, Maassluis, bijlage 22: De uitspraak van Gecommitteerde Raden, aangaande de Bakens en Tonne, hier voor te zien No. CXXVII, door dezelve Heeren, bij Dezen gecorrigeerd, en gedresseerd. 1614. Blom citeert Kornelis van Alkemade, Beschrijving van de stad Briele en van den Lande van Voorn, uitgegeven te Rotterdam, 1729.
Brood, Paul, (1991), Belastingheffing in Drenthe 1600 – 1822, Meppel.
Brugge, Jeroen ter, (2014), Gaspenningen in Schiedam … en in Vlaardingen, in: Musis, 1 maart 2014, pag. 30 – 31.

Cruysheer, Anton, (2014), Een handelsmunt uit de burcht van Vlaardingen, in: Terra Nigra 187, december 2014, pag. 21 – 24. Is ook verschenen in De Beeldenaar, 2014-5.

Gaillard, J., (1772), Handvesten, octroyen, privilegien en regten, aan de stede Vlaardingen. Den Haag.

Hees, Jan van, (1990), Het slagersboek van Vlaardingen, in: Jaarboek Historische Vereniging Vlaardingen 1990, pag. 63 – 104.

Kooij, A.J., (2008), Catalogus van de Nederlandse betaal-en reclamepenningen, Vriezenveen.

Kussendrager, Allex en Marco van der Harst, (2019), Een zoektocht naar de graanloodjes van Amsterdam, Vlaardingen en Zutphen, in: Detectormagazine 168, 2019, pag. 9 e.v.

Kussendrager, Allex, (2020), Penningen voor het bruine goud, in: De Beeldenaar, maart / april, pag. 33 e.v.

Kussendrager, Allex, (2021), Bakenloden, Voor een veilige route door de noordelijke Nederlanden, z.p.

Ordonnantie volgens welke binnen de stad Vlaardingen zal worden geheven eene belasting op buitenlandsche en binnenlandsche steenkolen. In: Ordonnantien, regelementen, bepalingen en tarieven betrekkelijk de stedelijke belastingen of accijnsen te Vlaardingen 1814 – 1837, Vlaardingen, z.j., pag 24 e.v.

Ordonnantie volgens welke binnen de stad Vlaardingen zal worden geheven eene belasting op turf. In: Ordonnantien, regelementen, bepalingen en tarieven betrekkelijk de stedelijke belastingen of accijnsen te Vlaardingen 1814 – 1837, Vlaardingen, z.j., pag 19 e.v.

Pols, Kees van der, (2020), Gouden geuzenpenning, in: Vind, nr. 40, 2020, pag. 148 – 151.

Ridder, Tim de, (2020), FLARDI-GA of FLARDIGA? Van veldslag naar muntslag, Terra Nigra 204, Vlaardingen 2020, pag. 21 e.v.

Struijs, Matthijs A., (1997), Kroniek van Vlaardingen 1946, In Jaarboek Historische Vereniging Vlaardingen 1997, pag. 66 e.v.

Verburg, A., (2000), Het wanthuis te Vlaardingen, in: Terra Nigra 148, 2000, pag. 63 – 68.

Verhulst, C.W., (1986), De Vlaardingse brandweer. Ruim 400 jaar strijd tegen de rode haan. In: Jaarboek Historische Vereniging Vlaardingen, 1986, pag. 89 - 104.

Verhulst, C.W.,(1990), Onderscheidingstekens en bluskleding in vroeger jaren bij de Vlaardingse brandweer, in: Tijd-Schrift, nr. 44, Vlaardingen, 1990, pag. 49 - 67.

Zonder titel, SAV inv. nr. 54 met keuren 1712 – 1795.

De websites (bezocht maart 2020 tot december 2020):

https://archeologischewerkgroephaarlem.nl/2017/07/19/loodjes-uit-de-polder/
https://www.belastingdienst.nl
https://dejong.nl/
https://docplayer.nl/52984240-Trotseerloodje-ook-traceerloodje-dakloodje.html
http://www.encyclo.nl
https://fabriekofiel.com/vlaardingen/
http://www.lodenpenningen-mereaux.be
www.loodjes.nl, de website van Allex Kussendrager over bakenloden en andere loden penningen met een tijdelijke betaalfunctie.
http://verhalenwiki.nl
https://www.verzetsmuseum.org
https://nl.wikipedia.org

MAASSLUIS

Van Maassluis zijn weinig penningen of loodjes gevonden. Er zijn geen armenpenningen bekend, maar wel zijn er douane-, loods- en brandpenningen gevonden van Maassluis.

Loodjes en penningen die recht geven op iets

Energiepenningen
Van Maassluis is bekend dat er gaspenningen gebruikt zijn.[121] Ze zijn in dit onderzoek evenwel niet gevonden.

Loodjes en penningen als identificatie en controle

Brandspuitpenningen
Maassluis koopt in1688 de eerste brandspuiten. Het weeshuis betaalt een kwart van de totale kosten van f 752,-. Het zijn voorgangers van de Van der Heydens spuiten en werkten niet goed. In 1693 koopt Maassluis met korting twee grote brandspuiten van Jan van de Heyden. In 1741 koopt men van Jacob Koster uit Den Haag een grote spuit, ook weer een aanbieding en het weeshuis betaalt weer mee.
Een keur op de brandspuiten uit 1758 stelt dat er vier brandspuiten zijn, gemerkt A, B, C, en D. Wie tot de brandspuit behoorden ontvingen een penning met de letter van de spuit, het wapen van Maassluis en een volgnummer. Ze zijn in 1948 nog in gebruik.[122]
Waarschijnlijk waren er op één of twee locaties een brandspuit met ladders en op andere locaties emmers en andere middelen. In de loop van de tijd waren er brandspuithuisjes in de Lang Bonestraat (1766), op de Hellingkade op het Schanseneiland (1763) en in de Schans (1768). Op een kaart van 1821 staan brandspuithuisjes tegen de Grote Kerk, tegen de asschuur op de Kerkdam aan het Zandpad, op de Wip en aan de Goudsteen. Dat zijn vier spuithuizen en waarschijnlijk ook vier spuitgroepen. In de instructies van 1769 wordt gesproken van de spuitgroepen A en B, in 1821 waren dat er dus mogelijk vier gezien het aantal spuithuizen. Iedere burger – de notabelen uitgezonderd - was verplicht bij brand te helpen.[123] Blom meldt dat de afkoopsom van de dienst kon geschieden door een jaarlijkse afkoopsom van *f* 10,-.[124]

Bij verordening van 26 april 1858 is vastgelegd dat de gemeente ten minste vier slang-brandspuiten moet onderhouden, beheerd door vier brandmeesters. Per spuit waren ongeveer 100 mannen nodig die door de gemeente aangewezen werden.[125]

Brandspuitpenning Maassluis. Bron: http://www.lodenpenningen-mereaux.be/441156239

[121] Zie Kooij, nummer GA145. Door de tijdelijke sluiting van de Koninklijke Bibliotheek is dit werk nog niet geraadpleegd.
[122] Blom, pag. 216.
[123] Duijvestijn, pag. 29 e.v. Duijvestijn schrijft niet over brandspuitpenningen.
[124] Blom, pag. 218.
[125] Sevenstern pag.11.

Het Museum Maassluis heeft meerdere brandspuitpenningen in de collectie. De penningen hebben een doorboring en zijn gemaakt van lood of tin. De diameter is 40 mm en dateren van eind 18e-eeuw. Op de voorzijde is het ongekroonde wapenschild van Maassluis afgebeeld, op de keerzijde staat het woord BRAND / SPUYT plus de letter van de pomp en het volgnummer.
Er zijn twee penningen die van deze beschrijving afwijken. Op de ene staat BK 13, mogelijk brandspuit 13, op de andere A 72. Ze zijn dun, zodat de keerzijde de doorslag van de voorzijde is. Mogelijk zijn ze ouder dan de eerdergenoemde en mogelijk hebben ze een andere functie.

Loodspenningen
Van Maassluis is een loodspenning bekend. Zie de volgende afbeelding.

Loodspenning van het loodswezen Goeree en Maas.
Links de penning voor binnenloods, rechts die voor een hulploods op zee.
Bron: https://www.maritiemdigitaal.nl/index.cfm?event=search.getdetail&id=101102395

Loodjes als verzegeling

Douanezegels
Douanezegels zijn bedoeld om goederen of laadruimten (treinwagons, vrachtauto's, schepen) die de grens passeren en bij de douane aangegeven moeten worden, niet bij de grens af te handelen, maar eenvoudiger op de laad- en losplaats. Dit voorkomt congestie bij de grens. Ze worden momenteel nog gebruikt. Bedrijven kunnen eventueel een eigen goedgekeurd zegel gebruiken.[126]
Van Maasluis zijn enige douanezegels van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij (HSM) bekend.

Douanezegel van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij (HSM) Maassluis. Bron: Museum Maassluis.

[126] https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/douane_voor_bedrijven/vervoer/vervoer/bedrijfsverzegelingen/

Loodjes en penningen als bewijs van betaalde belasting

Hondenpenningen
Sinds 1843 is er in Maassluis hondenbelasting geheven en vanaf dat jaar zijn ook penningen uitgereikt. Het tarief was dat jaar twee gulden “per kop” (dit wil zeggen: per hond), uitgezonderd vreemde schippers, wier honden steeds aan boord blijven en ‘binnen hetzelve vastleggen’, en de doortrekkende vreemdelingen.[127]
Sinds 1941 worden geen penningen meer uitgereikt.[128]

Graanpenningen
Op een kaart van Delfland uit 1611 staat bij de huidige locatie van molen De Hoop al “Core Mole” aangegeven.[129] In Maassluis zullen dan dus ook graanloden zijn gebruikt.

[127] Ordonnantie, volgens welke zal worden geheven eene belasting op honden binnen de stad Maassluis, in: Ordonnanties en verordeningen betreffende belastingen en rechten 1823 – 1928.
[128] Memorie van toelichting, behorende bij de verordening op de heffing en invordering van een belasting op honden in de gemeente Maassluis.
[129] https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&nummer=8905

Literatuur
(SAV: Stadsarchief Vlaardingen)

Blom, S (1948), Geschiedenis van Maassluis, Ontstaan en ontwikkeling der stad, Maaasluis.

Duijvestijn, Wim, (2019), Geschiedenis van de Maassluisse brandspuiten, in: Historische schetsen van en over Maassluis nr. 75, Historische Vereniging Maasluis, pag. 29 – 36, Maassluis.

Hasselt, Mr. W.J.C. van, (1843), Nederlandsche wetgeving op de scheepvaart, of verzameling van wetten, besluiten enz. de scheepvaart betreffende,, derde deel, Amsterdam.

Kooij, A.J., (2008), Catalogus van de Nederlandse betaal-en reclamepenningen, Vriezenveen.

Memorie van toelichting, behorende bij de verordening op de heffing en invordering van een belasting op honden in de gemeente Maassluis, in: Verordening op de heffing van een hondenbelasting 1920 – 1975, SAV inv. nr. 483.

Ordonnantie, volgens welke zal worden geheven eene belasting op honden binnen de stad Maassluis, in: Ordonnanties en verordeningen betreffende belastingen en rechten 1823 – 1928.
SAV inv. nr. 533.

Sevenstern J.M.A. (1997), Brandweer Maassluis paraat, in: Historische schetsen van en over Maassluis, Historische Vereniging Maassluis, dec. 1997, pag. 11 – 12.

Websites (bezocht maart 2020 tot december 2020):

http://www.bossche-encyclopedie.nl
https://www.belastingdienst.nl
http://www.lodenpenningen-mereaux.be
https://www.maritiemdigitaal.nl/
https://www.molendatabase.org
https://rijnmond.loodswezen.nl

HELINIUM

60 JAAR ACTIEF

Afdeling 8 van de AWN,
VERENIGING VAN VRIJWILLIGERS
IN DE ARCHEOLOGIE

Geïnteresseerd in dit tijdschrift?

Voor € 15,00 per jaar bent u donateur van Helinium, en kunt u zich verzekeren van regelmatige digitale toezending van de Terra Nigra.

Mail of stuur uw aanmelding voorzien van, naam adres, postcode en woonplaats naar:

Secretariaat Helinium
Waalstraat 100A
3131 CS Vlaardingen.
awn.helinium@gmail.com

Op dit adres kunt u ook informatie verkrijgen over het lidmaatschap van de AWN,
Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie

Meer informatie:
www.awn-archeologie.nl

en voor Helinium
www.awn-archeologie.nl/08

Ons KvK nummer is: 70610150

Bank:
NL37 INGB 0000 2475 77
t.n.v. penningmeester Helinium

Bestuurssamenstelling

Voorzitter:
A.C.M. (Guus) van de Poel
Singel 86
3112 GS Schiedam
Tel.: 010 - 473 91 44

Secretaris:
vacant

Penningmeester:
A. (Albert) Luten
Scheepmakerskade 131
3011 VX Rotterdam
Tel. 010 - 411 51 24

Leden:
H. (Henny) Warmerdam – Verdoorn
Oranjelaan 22
3135 ZP Vlaardingen

A. (Anneke) Maat-Grijsen
Frederik Hendriklaan 5
3136 BC Vlaardingen
Tel.: 010 - 474 73 04

L.R. (René) van Wilgen
Lizzy Ansinghstraat 37
3207 VH Spijkenisse

Vondstmeldingen en veldwerkcoördinatie:
A.C.M. van de Poel

Werkavond:
Elke woensdagavond van 19.30 tot 23.00 uur in de werkruimte van Helinium
Waalstraat 100A (2e etage)
3131 CS Vlaardingen

2001, opgraving van de Diakoniehuisjes bij de Dorpskerk in Kethel.

MOMENTEN
UIT MEER DAN ZESTIG JAAR HELINIUM

HELINIUM - LEDEN MAKEN GESCHIEDENIS

ADRESVAK